

Treball de Fi de Grau

Els primers comunicadors de la història: la difusió de la informació durant l'Antiguitat Romana

Alícia Garcia

Modalitat: *acadèmic*

Grau en Periodisme
Tutor/a: Santi Ponce Vivet
Vic, Maig del 2023

“Has d’atrevir-te o resignar-te a tot.”

Titus Livi

Resum

Cada dia ens arriben informacions per tots els canals. Encenem la televisió per conèixer les últimes notícies del conflicte entre Rússia i Ucraïna, passejant pel carrer, ens assabentem dels propers candidats a les eleccions municipals, les xarxes socials ens inunden d'informacions, útils o inútils, sobre el que està passant arreu del món, i la ràdio ens informa del temps que farà aquesta setmana. Tot això ens sembla normal i natural, però quan ens parem a pensar-hi, és realment necessària tota aquesta informació per construir una societat funcional? Com és que un imperi tan vast com l'imperi romà va poder funcionar, i a més, tenir tanta durabilitat, sense beneficiar-se de les eines comunicacionals que tenim avui a la nostra disposició? En aquest treball de fi de grau sobre la història de la comunicació social, ens centrarem en dos períodes majors de la història romana: la República, que veurem a través de l'obra de Ciceró, i els principis de l'Imperi amb la comunicació a l'època d'August. L'objectiu és demostrar com l'omnipresència de la informació no és una característica única a la nostra societat moderna, sinó que la informació i la comunicació també inundaven els carrers de la Roma antiga.

Sumari

Introducció	5
Objectius i hipòtesis.....	6
Metodologia.....	6
Marc teòric	8
1: <u>La difusió de la informació a finals de l'era Republicana i principis de l'Imperi</u>	8
1.1: <i>La conquesta de Tàrent</i>	9
2: <u>Roma: construir un imperi gràcies a la comunicació</u>	11
2.1: <i>El mite fundador</i>	12
2.2: <i>La utilització del mite fundador com a eina comunicacional</i>	14
2.3: <i>Construir la Republica amb la retòrica</i>	17
2.4: <i>Cícero i la retòrica</i>	18
2.5: <i>Les Acta Diurna, primers diaris romans</i>	19
3: <u>August, primer emperador de Roma, mestre de la comunicació</u>	21
3.1: <i>L'edat augustiana</i>	22
3.2: <i>Legitimar el poder</i>	25
3.3: <i>La utilització del mite fundador per August</i>	28
3.4: <i>August i la propaganda</i>	31
3.5: <i>L'Ara Pacis com a eina propagandística</i>	33
3.6: <i>La Res Gestae Divi Augusti</i>	36
3.7: <i>La influència d'August avui</i>	38
Discussions.....	41
Conclusions	42
Bibliografia.....	44

Introducció

Aquest treball és el fruit d'una llarga recerca i reflexió sobre el funcionament de la societat romana antiga. Per entendre com funcionava la comunicació a Roma, he hagut d'investigar sobre els costums dels romans, la seva visió de la vida i els diferents contextos polítics que van travessar l'imperi romà. Per tal de visualitzar de manera més efectiva el tema complex que intentava tractar, he decidit fer el desplaçament fins a Roma, i això em va permetre entendre l'impacte real de la comunicació sobre la ciutat històrica, i sobretot, situar en l'espai els monuments i els llocs que tractaré en aquest memòria. He trobat interessant fer la paral·lela entre un subjecte tan fascinant com ho pot ser la història antiga i el periodisme. L'aposta d'ajuntar els dos temes va resultar bastant difícil, i em va obligar a aprofundir la meua manera de fer recerques i de tractar el treball bibliogràfic. A més, existeixen poques fons que tractin essencialment del tema de la comunicació a Roma.

Wimberly (2020) cita a Raymond Mayer, que deia que a través dels anys la propaganda va ser utilitzada per guanyar guerres i ajudar en les lluites pel comerç. Ha caigut en mala fama, probablement més del que es mereixia. (p.1). Evidentment, en aquesta citació Mayer parla de la propaganda tal que la coneixem des de la invenció del terme al segle disset, però la seva manera de descriure-la s'aproxima bastant al que es feia durant l'antiguitat romana, sobretot per part dels emperadors que, com ho veurem al llarg d'aquest memòria, feien servir la propaganda com a eina política i comunicativa per reunir els ciutadans romans i estendre l'imperi (guanyar guerres), i de mirar de ser els mestres del comerç en tot el Mediterrani (lluitar pel comerç). És veritat que després de les dues guerres mundials, la propaganda va caure en mala fama, perquè l'associem al nostre context polític modern, però si intentem visualitzar-la amb els ulls dels romans de l'antiguitat, segurament que representava una eina molt valuosa en un món en el qual la difusió de la informació i la comunicació eren restringides per l'escassetat de les eines a l'abast dels governants i la dificultat d'arribar a un públic tant ampli. El context geogràfic també varia molt, la manera d'adreçar-se als ciutadans no pot ser la mateixa entre un imperi tan vast com ho era l'imperi romà i un país tal com els coneixem avui dia. Vázquez Montalbán (2000) per la seva banda explica que la comunicació social sempre s'ha aplicat amb la intenció d'imposar els interessos de l'emissor al receptor, per tant, és quasi inconceivable parlar d'una informació que no tingui finalitats persuasives, i cita: Roma, tan sota la República que sota l'Imperi, va desenvolupar bases materials d'una comunicació intracomunal perfectament adaptada als propòsits de l'Estat. (p.21). Per tant, Roma havia entès que necessitava una eina tan poderosa com ho és la propaganda i aquest treball tractarà de la propaganda, de la informació i de la comunicació, però recol·locades en el context de l'època de la Roma antiga, i més específicament del final de la República i el principi del període imperial.

He decidit posar l'enfocament en com els polítics romans utilitzaven la comunicació per establir el seu poder, i quines eines feien servir per adreçar-se als ciutadans de Roma, i per això m'he hagut de recolzar en obres i treballs de recerca que tracten de la vida i del desenvolupament de la ciutat de manera més global. També veurem la importància del simbolisme en la comunicació d'aquests dos períodes, i com es reflecteix en l'art, les tradicions i la cultura romana. Em tenia a cor escriure aquest memòria en llengua catalana encara que no sigui la meua llengua materna, però la manca de vocabulari va afegir una certa dificultat a l'elaboració d'aquest treball.

Objectius i hipòtesis

Buscant informació per l'escriptura d'aquest memòria, m'he adonat que molt poques fonts es centraven únicament sobre el tema de la comunicació o de la difusió de la informació durant l'antiguitat romana. I encara que el tema sorgeixi en treballs sobre la política, la retòrica o l'anàlisi de personatges històrics d'aquest període, molt poques vegades fa l'objecte d'un treball sencer i contrastat. La idea de l'elaboració d'aquest memòria prové de la intenció de reagrupar en un sol treball diverses fonts bibliogràfiques que tracten de la comunicació i de la difusió de la informació durant l'antiguitat romana. L'objectiu és de demostrar la importància primordial de la difusió de la informació per construir un imperi i que les tècniques i mètodes de comunicació eren pensats i elaborats curosament pels dirigents, que tenien el mateix objectiu que els nostres dirigents moderns: adreçar-se al màxim de persones possible, utilitzant les tècniques i les eines més eficients.

Tot al llarg d'aquest treball intentarem demostrar dues hipòtesis: la primera, és que la comunicació era tant, sinó més important durant l'antiguitat que avui dia pel que fa a la construcció d'una civilització i en l'articulació d'una societat, i que aquesta comunicació va ser el lubricant que permetia lligar les relacions de poder a Roma durant més d'un mil·lenni. La segona hipòtesi és que encara que el naixement del periodisme sigui atribuït a la invenció de la impremta al segle XV, a l'antiguitat ja van sorgir les premisses del que podrien ser el periodisme modern i les tècniques de màrqueting i comunicació.

Metodologia

Per l'elaboració del present treball ens hem centrat en dos procediments metodològics, el primer i el més important sent l'anàlisi exhaustiva de la bibliografia seleccionada i que tracta, pel que fa a la primera part, d'obres sobre la difusió de la informació a Roma durant l'era republicana i el principi de l'imperi, el funcionament de la Roma antiga, la retòrica o les Acta Diurna. Per la segona part centrada sobre l'emperador August, el procediment va ser lleugerament diferent, ja que va consistir en l'encreuament de fonts diverses que tracten dels mateixos temes: l'ascensió d'Octavi al poder, la propaganda sota el regne d'August, les funcions i els orígens de l'Ara Pacis o la utilització de la religió com a eina propagandística i legitimadora.

He decidit construir aquest treball de manera cronològica, començant amb la importància de la escriptura a Roma, un element indispensable per a la comunicació. En el segon capítol, "*Roma, construir un imperi gràcies a la comunicació*", m'he centrat en la importància del mite fundador per legitimar la existència de Roma i fins a quin punt aquest element de la cultura romana va representar una eina de comunicació major pels dirigents de la ciutat antiga. També m'ha semblat essencial tractar de la retòrica, una eina considerablement desenvolupada i emprada pels romans, que no podem eludir a l'hora de discutir d'un tema com la comunicació a Roma. A més, el capítol "*Ciceró i la retòrica*" em va permetre lligar el final del període republicà amb el principi de l'imperi. Ciceró i, en aquest moment Octavi, eren rivals pel tron de Roma, i és interessant veure les diferents filosofies d'aquests dos personatges que van influenciar la ciutat.

El tercer capítol és dedicat al primer emperador romà, August. M'ha semblat important parlar d'aquest personatge perquè, segons la meva opinió, August és l'emperador que millor va entendre la rellevància de l'art comunicacional per establir el seu regne, i va saber utilitzar de manera magistral les eines que tenia a disposició per manipular la opinió pública. En aquest capítol, he volgut mostrar els diferents canals que August va usar per legitimar el seu poder i adreçar-se a la majoria dels ciutadans, no solament de Roma, sinó de tot l'imperi. Era imprescindible parlar de l'edat augustiana, ja que era un moviment artístic i literari impulsat per l'emperador, prova de la seva colossal autoritat pel que fa a la gestió de la seva imatge pública, i com va aconseguir a influenciar tota una generació d'artistes. De nou, m'he focalitzat en la utilització del mite fundador, però aquesta vegada des del punt de vista d'August. La resta del capítol és dedicat a la propaganda i a l'us de l'arquitectura, com pel cas de l'Ara Pacis, com a instruments de comunicació, i he decidit acabar amb les *Res Gestae Divi Augusti*, per tancar aquest eix cronològic amb un document escrit per August i destinat a ser publicat després de la seva mort. En conclusió, he volgut demostrar que l'emperador August i la seva manera de comunicar han tingut una gran

influència, no solament sobre l'imperi romà, sinó que els seus esforços continuen de ressonar en la nostra època, i aquest és per mi, l'aspecte més fascinant de la seva obra.

La majoria dels treballs utilitzats són tesis o articles universitaris. El treball bibliogràfic va ser complementat per la meua experiència personal, anant a Roma, visitant museus i entrevistant a fonts anònimes especialitzades en la història de Roma.

Marc teòric

1: La difusió de la informació a finals de l'era Republicana i principis de l'Imperi

La comunicació durant el període republicà i els principis de l'imperi tenia una importància crucial en el paisatge polític i social romà. Al final de la República, la societat romana és confrontada a diversos trasbalsos polítics, lluites del poder i tensions socials creixents, i és per aquesta raó que la comunicació va resultar ser un mitjà essencial per transmetre idees i formar l'opinió pública. En aquest apartat ens interessarem a les diferents formes de comunicació política emprades al final de la República i al principi de l'Imperi, el present capítol ens permetrà introduir el tema i a situar cronològicament els períodes que tractarem en els capítols següents.

La Roma antiga tenia una particularitat: per tot arreu, l'escriptura hi estava present, que sigui en les inscripcions honorífiques que acompanyen les estàtues o les dedicatòries en els edificis públics, l'escrit era concedit a la mirada dels passants. Els pamflets i els escrits tenien un rol important en la comunicació. Les parets de la ciutat servien de suport per a l'expressió política. Els cartells eren usats per transmetre missatges polítics o anunciar els esdeveniments rellevants de la ciutat. Moatti (2007) explica que durant l'època republicana, no existeix un poder unificat que organitza la comunicació, i que cada institució té els seus propis mètodes de comunicació. (p.4). I que la comunicació escrita pertany principalment als magistrats tant en les relacions amb el món exterior que amb els ciutadans romans. El Senat ell, prefereix la comunicació oral, i la transmissió de les decisions és assegurada per les xarxes privades dels senadors i els representants de les comunitats municipals i provincials que són els portaveus de les respostes del Senat, que també fan servir còpies escrites per difondre la informació de manera més àmplia. Els romans utilitzaven les xarxes socials que eren a la seva disposició, és a dir els banquets o els grups d'amics, per intercanviar informacions, parlar de política i formar aliances. Aquestes xarxes eren essencials per difondre idees i influenciar les decisions polítiques. En el context tumultuós dels finals de la República, la comunicació era vital pel bon funcionament del sistema polític i la gestió dels conflictes interns. Mentre les tensions polítiques i socials s'amplifiquen i amenacen l'estabilitat de la República, Moatti esmenta que la preocupació

principal dels dirigents és d'afixar més informacions provisòries i de fer més visibles els procediments, que siguin judicials o polítics. Segons ella, les formes d'escriure imperials es multipliquen, ja que l'alfabetització de la població incrementa, com ho demostren l'emergència de formes populars de literatura, l'aparició de grafitis o la quantitat de documents escrits descoberts per l'arqueologia sobre tota mena de suport.

Crogiez-Pétrequin i Nelis-Clément (2009) expliquen que al final dels anys de guerres civils que van sacsejar les estructures del poder i la coherència del govern de l'Imperi, és l'arribada d'August i la seva voluntat de reunir sota la seva autoritat les forces del poder, que imposa el començament d'un nou sistema que permet el diàleg entre el poder central i la resta de les províncies romanes. (p. 107-139). El clima particular en el qual s'inscriu el regne d'August i les reformes que desitja iniciar l'inciten a comunicar i a ser constantment informat. Moatti ella, menciona la importància de les correspondències escrites durant el regne d'August. Explica que una gran part de les comunicacions amb l'emperador passen per l'escriure, i que no només transcrivim els seus discursos públics, sinó que la majoria de les qüestions les tracta per escrit, encara que sigui present a Roma. Les *Res Gestae Divi Augusti*, l'últim escrit d'August, en són un exemple clar, ja que no només van ser difoses a Roma sinó que se'n van trobar per tots els racons de l'Imperi. Les *Res Gestae* permetien a August, per la via de l'escriure, de continuar a influenciar i a governar Roma fins i tot després de la seva mort. Com explicat per Crogiez-Pétrequin i Nelis-Clément, aquests documents ens permeten entendre millor els mecanismes en acció i les possibilitats de comunicar que permetien als ciutadans de la integralitat de l'Imperi d'informar-se dels successos polítics i de les lleis que regien el seu quotidià.

En aquest primer capítol, hem sobrevolet alguns conceptes clau que estudiarem en aquest memòria, i hem vist fins a quin punt la difusió de la informació i la comunicació podien ser rellevants en un context polític tan complex com ho van ser el final de la República i les primeres hores de l'imperi romà. L'escriptura permetia la comunicació a gran escala. Tots els missatges importants i que provenien del govern eren redactats i difosos per informar els ciutadans, però també els militars o els administradors de l'Imperi. La nova estabilitat instaurada per August es va basar sobre la comunicació i el desenvolupament cultural, i a més, va permetre la difusió d'idees i la creació d'una herència duradora.

En els següents capítols d'aquesta memòria, desenvoluparem més detalladament les diverses eines emprades per comunicar de manera eficaç, i construir un dels imperis més poderosos de la història de la humanitat.

1.1: La conquesta de Tàrent

És a partir de la batalla d'Heraclea el 280 aC i la conquesta de la ciutat de Tàrent el 272 aC que comencen els canvis considerables en la comunicació romana.

En aquest període, la República romana s'acaba d'instaurar i els romans intenten imposar la seva hegemonia sobre tota la península italiana. A finals del segle III aC, Tàrent situada en la regió de Polia a Itàlia meridional, és una de les nombroses colònies gregues. Els dirigents de la ciutat són oposats a la República romana per por de perdre la seva independència respecte a l'expansió creixent de Roma. Por accentuada després dels nombrosos successos militars romans, que tenen com a objectiu conquerir la totalitat d'Itàlia. Roma inicia guerres contra els seus veïns i els hi imposa la seva dominació. És en gran part després de la victòria contra Tàrent que Roma acaba la seva conquesta del sud d'Itàlia, i el 264 aC, la totalitat de la península italiana esdevé romana.

Ara que Itàlia pertany a Roma, els romans poden començar la seva expansió cap a la resta del món sense preocupar-se per les guerres amb els seus veïns interns. La batalla de Tàrent també marca el començament dels primers enfrontaments entre el món grec i el món Romà, i al llarg del període republicà es nota el declivi militar grec a favor del món Romà.

Com explicat per Achard (1991), les relacions de Roma amb l'exterior s'intensifiquen. En aquest moment, Ptolemeu II regna sobre Egipte i intenta conduir una política menys bèl·lica que el seu pare contra els seus veïns. Al contrari, el grec és un legislador actiu que promulga diversos decrets i ordenances sobre la gestió de l'exèrcit, de l'agricultura i de la cultura, i és vist com el més cultivat dels reis hel·lenístics. Protector de les arts i de les lletres, és ell qui desenvolupa el Museu i la Biblioteca d'Alexandria. Els romans aprofiten les bones relacions amb el dirigent per iniciar els negocis d'exportació del paper egipci. Aquest material, utilitzat des de mil cinc-cents anys, encara no havia fet l'objecte d'un interès particular per part dels egipcis respecte a la seva comercialització. És solament gràcies a aquesta ambició romana per relacionar-se amb el món i la visió progressista del sobirà d'Egípcia, que la utilització del paper es propaga a Roma, i amb ella l'ús quotidià de l'escriptura.

El paper és un paper fet a partir d'una planta que s'asseca i es poleix. S'escriu sobre una sola cara del paper, la que posseeix línies horitzontals. S'ajunten els fulls enganxant-los costat per costat i se'ls embolica al voltant d'un bastó. Aquest objecte, que pot arribar a crear una banda de diversos metres, s'anomena Volumen. Són els romans els primers qui ho utilitzaran en gran quantitat i que donaran a aquest material la seva vertadera expansió. És l'avantpassat del llibre i també el primer mitjà que permetrà als romans de practicar la

comunicació a gran escala. Amb l'arribada del paper també es desenvolupa la literatura. Vallejo (2020), data l'arribada de la literatura amb finals d'oci al final de la guerra Púnica, l'any 240 aC i l'arribada del primer poeta grec, Livi Andrònic un actor que, irònicament, era originari de la ciutat de Tàrent i que els romans van vendre com esclau a la rica família dels Livis. Vallejo explica que Andrònic va obrir una escola a la capital i que rebia els encàrrecs literaris de Roma.

Achard esmenta que un altre dels canvis majors que té lloc sota el període de la República és l'augment sensible de la població romana, que passa de 287.222 ciutadans (homes adults) al 280 aC, a 910.000 ciutadans reconeguts al 70 aC. Amb aquest augment de població també es multipliquen els intercanvis, sobretot verbals. Amb l'augment de la població i la propagació de la dominació romana, els contactes amb la resta del món Mediterrani i els estrangers s'intensifiquen. Es necessita un moviment perpetu dels missatgers per transmetre les notícies i les ordres, ja que una circulació ràpida de la informació és essencial pel bon funcionament de l'exèrcit. Ara, els generals no només s'adrecen a una única legió, sinó que comuniquen les seves ordres a un nombre molt més elevat de subjectes.

Fins ara, la paraula i l'escrit eren dues coses separades i ben distintes. És solament a finals de la República, i gràcies al perfeccionament de la grafia i de la paraula, que l'escrit i l'oral es fusionen. El copista i el pregoner quasi treballen simultàniament, el primer escrivint els textos, el segon recitant-los, i fins i tot una persona podia combinar els dos oficis. Encara que l'escrit s'estigui fent una plaça en el món administratiu romà, és la paraula que continua sent predominant en l'àmbit polític, professional o personal, i cal veure l'escrit no com un antagonista de la paraula sinó com un element que ha servit d'empenta pel desenvolupament de la dicció i de les tècniques verbals. Aquest desenvolupament portarà a Roma una invenció grega, la famosa tècnica de la paraula anomenada "retòrica".

2: Roma: construir un imperi gràcies a la comunicació

Roma és la més gran ciutat de l'antiguitat i la més poblada. A Roma, tot és comunicació. Des dels edificis majestuosos en l'honor de les divinitats o dels governants, fins a la celebració dels jocs que mostren l'abundància i la generositat de la ciutat, tot ens envia un missatge: Roma és poderosa, Roma és gran i Roma és legítima per governar la resta del món.

En aquest capítol, ens interessarem a com s'ha fundat la ciutat més mítica de l'antiguitat, i fins a quin punt el seu mite fundador ha influenciat a la resta de la seva història.

Roma es divideix en tres períodes majors: la reialesa, que va de 753 aC a 509 aC, període que sofreix de l'escassetesa de fonts i restes arqueològiques, la República, de 509 aC a 27 aC i l'Imperi, que va de 27 aC a 476 dC. Parlar de la totalitat d'aquests períodes en detall seria impossible en un treball d'aquesta naturalesa, i s'hi hauria de dedicar un llibre, per aquestes raons ens enfocarem en tres esdeveniments històrics que, per mi, demostren la potència de la comunicació, molt abans de la invenció de la impremta, d'internet o dels telèfons intel·ligents.

Primerament, estudiarem el mite fundador de la ciutat de Roma i quin impacte ha tingut sobre els seus ciutadans i la història de la ciutat, i quin ha sigut el rol de la comunicació en la història fundadora de Roma.

Més endavant veurem com un esdeveniment històric ha representat un punt culminant pel desenvolupament de la comunicació, la retòrica. Segons Achard, la comunicació es desenvolupa i evoluciona realment a partir de la conquesta de Tàrent el 272 aC, quan es comença a utilitzar el paper i apareixen els primers diaris i biblioteques. En aquest moment, l'escrit i la paraula es comencen a fusionar.

Per acabar ens interessarem al primer emperador de Roma i mestre de la comunicació: August.

2.1: El mite fundador

No hi ha un consens establert entre els historiadors i els arqueòlegs sobre una data exacta per la fundació de Roma. Segons la llegenda, Ròmul funda Roma l'any 753 aC, data fictícia a partir de la qual els romans comencen a contar els anys.

Com totes les civilitzacions, Roma necessitava un mite fundador sòlid, però els llatins, contràriament als grecs, no tenien una cosmogonia que explicava els orígens del món i dels éssers humans. És per això que els romans es van inspirar de la mitologia grega per crear la seva pròpia llegenda, però també és la raó per la qual s'acceptava la idea d'una "prehistòria romana", anterior a la fundació de la ciutat, que malgrat el seu caràcter mitològic ens ajuda a entendre la formació del poble llatí i la seva cultura. És per aquesta raó que sovint, a l'hora de relatar la història de la fundació de Roma, els autors antics mencionaven aquesta "prehistòria romana".

Estudiem més destacadament aquest mite de Ròmul: el símbol de la ciutat de Roma continua sent avui dia la lloba que alleta el fundador de Roma Ròmul i el seu germà bessó Rem. Existeix un mite del mateix tipus en la mitologia grega. També ho trobem en la mitologia germànica o fins i tot en la Bíblia. La lluita fratricida entre els dos bessons

tampoc és original de Roma, veiem solament el cas de Caín i Abel entre molts altres. Aquestes similituds ens poden portar a la conclusió que la llegenda de la fundació de Roma s'inscriu en el que s'anomena la "mitologia universal", és a dir una llegenda heroica clàssica, que reprèn diversos elements i codis ja existents en altres cultures. Vázquez Moltalbán explica que aquesta mitologia implica continuament els mites històrics i religiosos estrangers amb l'objectiu que els pobles dominats se sentin identificats amb el cos de veritats polítiques i religioses de Roma.

Encara que tingui un caràcter universal i poc original, els romans necessitaven aquest mite fundador per donar sentit a la seva existència. Com ho explica Briquel (2018), la representació dels orígens és cabdal pel que fa als romans, com per tots els pobles de l'Antiguitat.

Malgrat el caràcter sagrat de la llegenda, la majoria dels autors romans no es representaven el seu mite fundador i en rebutjaven certs elements, com l'assassinat de Rem pel seu germà, o la tirania de Ròmul fins al final del seu regne. Aquestes components del relat eren, pels romans, escandaloses i incomprensibles, però han arribat fins a la nostra època, prova que els romans les guardaran quasi intactes, sense esborrar-les i acceptant el caràcter imperfecte de l'heroi de la ciutat. Ho podem veure en el llibre I de Titus Livi, en el qual evoca "faules poètiques", prova que la fundació de Roma era acceptada com un conte malgrat la seva propensió a voler formar part d'una realitat històrica.

La fundació de Roma és relatada per molts autors romans en èpoques i contextos molt diferents. Alguns elements han estat afegits, canviats o suprimits segons el context i el paisatge polític del moment, però sorprenentment, la tradició ha guardat un caràcter bastant unitari, és a dir que ha guardat, com ho explica Briquel, una "*identitat fonamental*". Verdier (1975) explica que Titus Livi i Plutarc veien a Ròmul com el creador *ab initio* de la ciutat i de la reialtat romana, i que el seu personatge no es defineix pels seus avantpassats, sinó per referència al seu successor Numa. (p.5). Verdier es recolza sobre el llibre de Georges Dumézil (1969) "*Idées romaines*", en el qual l'autor afirma que Ròmul és un rei semideu, violent i apassionat, mentre Numa és un rei-sacerdot, moderat i savi. (p.5).

El que és important de recordar respecte a aquell mite fundador és que, malgrat els seus elements desagradables o incomprensibles, els romans l'han aconseguit conservar tal qual. Com ho explica Briquel, Roma com la majoria de pobles indo-europeus, necessitava la seva pròpia figura de "primer rei", al qual podia atribuir trets heroics corrents, però que no se situa en un temps mític i llunyà sinó que pot inscriure's en la cronologia de l'història de l'aparició de Roma, fet que li acorda més credibilitat. Ròmul és un heroi amb qualitats i defectes, que és a l'origen de la ciutat que ha fundat ell mateix. Aquesta, contràriament a la d'altres mites, és la significació primera de la seva existència.

Els romans han aconseguit transcriure aquesta llegenda del mite fundador tan fidelment que encara avui els historiadors no es posen d'acord sobre la realitat històrica dels fets, i Ròmul segueix sent el primer rei llegendari de Roma. En aquest sentit, podem deduir que els romans han adoptat un heroi que (malgrat el caràcter màgic de la història) és finalment bastant humà i que té un recorregut ple de glòria, però també marcat pels errors, el narcisisme i l'abús de poder, unes característiques inherents a molts d'aquests que han governat la ciutat a posteriori.

Vallejo explica que “Els membres més lúcids de les classes dirigents van comprendre que qualsevol gran civilització imperial necessita fabricar un relat unificador i victoriós fonamentat en símbols, monuments, arquitectures, mites forjadors d'identitat i formes sofisticades de discurs.” (p.255). Llavors ja al segle III aC, els romans van tenir aquesta lucidesa per construir un relat que podia semblar realista, que justificava les delimitacions geogràfiques de la ciutat i del seu cor, donant-li un caràcter sagrat, confederant-li un poder de comunicació amb el món diví i doncs, essencial al procés de creació d'una ciutat. Gràcies a la fundació del *Pomerium*, una frontera sagrada que definia els límits de la ciutat, Roma ocupava un espai privilegiat respecte a la resta del món, ja que es beneficiava d'una atenció particular per part dels déus. Els romans creien que el *Pomerium* havia estat establert per Ròmul. Tot el que es passava a l'interior del *Pomerium* era subjecte a l'autoritat de l'Estat Romà, i les activitats militars hi estaven prohibides. Els romans creien en el fet que mentre el *Pomerium* seria respectat, els déus continuarien a protegir la ciutat. Tots aquests elements demostren que la fundació en si mateixa de la ciutat de Roma ja era un acte de comunicació que demostrava als romans, però també als seus veïns, que Roma gaudia d'una protecció divina superior, que li permetia erigir-se en "centre del món". Un ritual de fundació que els romans han continuat a aplicar durant la fundació de ciutats en els territoris annexats.

Com ho explica Briquel, és Ròmul qui, pel valor de protecció divina assegurat pel ritual que havia seguit, era el fundador de l'*Imperium Romanum* en la seva globalitat, centrat al voltant de l'Urbs, del qual havia traçat el solc primordial. Aquest acte donava la legitimitat a Roma d'estendre's, com formant part d'una missió sagrada encarregada pels déus per difondre la civilització romana i els seus valors, i li conferia un poder diví, legítim per conquerir el món.

Amb tot això podem dir que la llegenda de la fundació de Roma és sens dubte un dels cops de comunicació més grans de la història, i segurament un dels més eficients.

2.2: La utilització del mite fundador com a eina comunicacional

El mite de Ròmul va ser una eina freqüentment utilitzada pels romans per diversos propòsits, però sempre amb l'objectiu de legitimar el seu poder, que sigui sobre el poble romà o en l'escenari internacional. En aquest apartat veurem alguns exemples de la utilització d'aquest mite amb finalitats comunicacionals.

Com explicat en l'apartat anterior, el mite de Ròmul i Rem era utilitzat pels romans per legitimar la fundació i l'existència de Roma, i per justificar els seus pressuposats orígens divins. Això permetia a Roma de posicionar-se per sobre de les altres civilitzacions mediterrànies antigues. Però no era la única funció d'aquest mite fundador.

Una de les fonts més completes sobre l'història del mite fundador de la ciutat ens prové de l'historiador Titus Livi, que va escriure tota la història de Roma en el seu recull "*Ab Urbe Condita Libri*" (Llibres sobre la història de la fundació de Roma), també coneguts com "*La història de Roma de Livi*" que conté 142 llibres.

Livi va viure durant l'edat augustiana, un període de l'història romana que va començar amb l'ascens d'August, el primer emperador Romà, al poder. Livi era un contemporani d'August, i el seu treball reflectia els ideals polítics i socials de l'edat augustiana. L'història de Roma de Titus Livi era, de diverses maneres, el retrat dels ideals d'August, que promovia un sentiment d'identitat nacional i d'unitat entre el poble romà.

Com explicat per Adamidis (2016) un dels objectius de Livi per escriure la part sobre Ròmul i la fundació de Roma en el seu recull podria ser d'utilitzar Ròmul com un arquetip per definir el que l'ideal Romà hauria de ser (p.6). Com explicat anteriorment, Ròmul no era solament un individu idealitzat sinó que era molt més important i podia definir la identitat nacional del que significava ser romà. Ròmul no va hesitar a cometre un acte tant violent com l'assassinat del seu germà bessó per preservar la integritat de Roma. El més important pels romans i els que han escrit la seva història, era el manteniment de l'Estat romà per sobre de tot, familiars i amics inclosos.

Ròmul era descrit com una figura forta i heroica, que va triomfar de les tribus veïnes i aconseguir establir una ciutat-estat poderosa. El mite de Ròmul era utilitzat per transmetre la força militar de Roma i la seva autoritat davant dels seus amics i enemics. Livi ho explica en el seu recull: "*Iam res Romana adeo erat valida ut cuilibet finitimarum civitatum bello par esset*": ("L'Estat Romà era tan potent que es podia permetre de competir militarment amb qualsevol dels seus veïns"). Adamidis explica que segurament que llegint això, els

romans se sentien orgullosos i tenien un sentiment de lleialtat nacional, ja que l'èxit militar era una de les característiques principals per a l'èxit d'un estat.

El mite també servia a vehicular certes virtuts cíviques i valors morals al poble romà. Sovint descrit com un governant savi que va governar Roma de manera ordenada, Ròmul va servir d'exemple per als ciutadans romans, animant-los a imitar el seu comportament i a batallar per la millora de Roma.

Els atributs de Ròmul en el seu recull mostren com Livi pensava que havien de ser les característiques romanes, no només a nivell polític i militar però també a escala cultural. Ròmul és retratat com un individu molt més capaç que el seu germà Rem, i és descrit com autosuficient. El més important per Ròmul era defensar Roma a qualsevol cost, encara que hagi de cometre un fratricidi o segrestar les dones Sabines per mantenir la seva població viva. D'aquesta manera, el mite de Ròmul va permetre establir un ordre social a Roma, ja que Ròmul ja havia dividit la població de Roma entre els patricis i els plebeus. Aquesta divisió va permetre establir l'ordre social Romà i legitimar aquesta jerarquia social.

Així, Livi intenta retratar Ròmul com l'ideal Romà, i el mite en si mateix s'ha de col·locar en el context social de l'època en la qual Livi el va escriure.

El mite de Ròmul també va servir per promoure la religió romana, tots dos anaven estretament lligats, ja que Ròmul era considerat com un Déu després de la seva mort. Com explicat per Bleicken (1998), l'emperador August per exemple va utilitzar el mite de Ròmul per promoure les creences i les pràctiques religioses romanes, emfatitzant en la importància d'honrar els déus i pregar pels seus favors.

Si passegem per Roma, podem veure nombroses estàtues o mosaïques que representen la lloba amb Ròmul i Rem. Al segle III, l'emergència creixent de Roma afavoreix la difusió d'una imatge que es convertirà en l'emblema de la ciutat: la lloba alletant els bessons Ròmul i Rem, que continua sent avui dia el símbol de la ciutat. El mite fundador era un tema popular per l'expressió literària i artística en la Roma antiga. Aquestes obres d'art permetien reforçar el mite de Ròmul com a heroi i figura llegendària, i per promoure els valors i ideals associats a la civilització romana. En el fòrum Romà per exemple, encara avui podem observar el temple de Ròmul situat al llarg de la Via Sagrada. I aquesta frontera entre realitat i mitologia encara ens captiva avui dia. Com explicat per Arte (2022) fins i tot científics com Andrea Carandini, l'arqueòleg dels orígens de Roma, va afirmar que el mur que va descobrir als peus del Palatí era el mur de Ròmul, una hipòtesi bastant controvertida, però que mostra una voluntat per part de l'arqueologia d'anar a rescatar el mite, i d'establir un vincle entre la realitat històrica i la llegenda.

El mite de Ròmul també va ser utilitzat per mantenir l'estabilitat política a Roma, proporcionant un sentiment de continuïtat i de tradició. Va servir de criteri pels governants i pels ciutadans, recordant-los els orígens de la ciutat i els valors que l'han feta gran. Tot això va ajudar a forjar la legitimitat de l'estat Romà i a evitar la inestabilitat política o l'agitació. Dos governants romans en particular van fer servir el mite fundador i la figura de Ròmul com a eina propagandística i comunicacional. El primer va ser Juli Cèsar que, com esmentat per Dardenay (2010), amb el cúmul progressiu dels seus poders, farà participar Ròmul a una visió carismàtica de la seva pròpia figura política. (p.78). Segons Dardenay, Ròmul va participar en assegurar l'autoritat de Cèsar, que no va dubtar a afegir la seva estàtua a la dels reis de Roma sobre el Capitoli. És fins i tot probable que la construcció del carisma cesarià s'hagi cristal·litzat particularment sobre la figura de Ròmul, no solament a causa de la seva imatge de triomfador, però també per la seva apoteosi.¹ Dardenay explica que una de les etapes més importants de la integració de la figura de Quirinus a la mística cesariana va ser la instal·lació d'una estàtua de Cèsar en el temple de Quirinus, acompanyada de la inscripció "*Deo Inuicto*" (Déu invencible).

Encara que Cèsar va saber jugar de la comparació amb Ròmul i de l'assimilació de l'heroi a Quirinus, els documents d'aquest període mostren una utilització moderada de la imatge del mite fundador de Roma, ja que molts criticaven a Cèsar per aquesta voluntat de comparar-se amb l'heroi de la ciutat.

El segon en utilitzar el mite de Ròmul va ser l'emperador August, que estudiarem en el tercer capítol d'aquest memòria.

2.3: Construir la República amb la retòrica

Encara que la retòrica existeix a Roma des del segle IV gràcies als moviments de nombrosos viatgers i esclaus hel·lenitzats, és solament a finals del segle III (al voltant de 230 aC) que s'instal·len a Roma retòrics d'origen grega. Fins a aquesta època, els romans eren un poble guerrer i conquistador. Els grecs han aconseguit la fita d'aprendre a aquest poble guerrer l'art de la paraula i de la parla hàbil. Tot i això, la pràctica costa desenvolupar-se, ja que els retòrics només tenien l'autorització per instruir en llengua grega i únicament a infants de famílies importants. Per aquests motius, durant més d'un segle la retòrica és practicada únicament pels ciutadans que exerceixen el poder. És solament a partir de l'any 87 aC que apareixen manuals de retòrica en llatí i que s'obren les primeres

¹Apoteosi de Ròmul: en el llibre XIV de les "Metamorfosis", Ovidi descriu l'apoteosi de Ròmules, explicant que el fundador de Roma va ser segrestat pel Déu Mars mentre impartia la justícia al seu poble. "*El cos mortal de l'heroi es va dissoldre en els aires i va prendre una forma divina, més digna dels banquetes celestials, la forma de Quirinus vestit de la toga porpra.*"

escoles de retòrica llatina obertes a tothom. Llavors, la paraula ja no és un art exclusiu a les persones lligades al poder, sinó que simples ciutadans d'origen modest poden pretendre a ser bons oradors. Com a conseqüència, el poder de la paraula s'estén i encara que els auditoris siguin limitats, els discursos es difonen ràpidament gràcies als rumors, que multipliquen l'audiència dels discursos.

2.4: Ciceró i la retòrica

Ciceró és el més famós dels oradors coneguts de Roma. Fou un home d'Estat, orador i filòsof que ha viscut a finals de la República romana (mor el 43 aC). El seu estil impressiona gràcies a l'equilibri dels seus períodes "oratoris". És a partir d'aquest moment que la retòrica esdevé un art molt potent. Ciceró millora i desenvolupa la tècnica retòrica en les seves obres escrites com *De Oratores*, *De inventione* o els *Topiques*.

Com explica Achard, Ciceró que era d'origen modest, estava convençut que el desenvolupament de la retòrica afavoria l'expressió dels tribuns i de la gent que no pertanyia a la noblesa, i que podia rivalitzar amb un noble patrici com Cèsar. Atribuïa un paper central a la retòrica. Per ell, era la manifestació de la política i unia l'individu a la comunitat. També pensava que es necessitava una certa ètica i coneixements sòlids a l'hora de parlar d'un tema concret. Per Ciceró, la retòrica no representava solament una habilitat, i la tècnica sola no era suficient per persuadir. Per ell, retòrica i comunicació anaven estretament lligades i l'art del discurs tenia un paper primordial en la comunicació. Segons el seu ideal, la retòrica era l'aliança entre la recerca personal de coneixement i el fet de propagar aquest coneixement per transformar-lo en iniciativa col·lectiva, per tal d'obtenir decisions polítiques i jurídiques. Com ho explica Ballacci (2011) "Y es por ello que la elocuencia resulta tan importante, pues es lo que permite a un conjunto de conocimientos y significados, de otra manera mudos e impotentes, el materializarse en el mundo externo y realizarse a través de la práctica." (p.135).

Com ho explica Ballacci, la retòrica es començava a entendre com la manifestació d'una saviesa pràctica de tipus comunicativa, és a dir que intentava comprendre les necessitats i els sentiments dels éssers humans, estudiant la seva manera de comunicar-se diàriament. De fet, l'objectiu de la retòrica romana a finals de la República era de formar ciutadans capaços de coexistir en la societat i que tinguin la capacitat de pensar autònomament i de saber jutjar sense basar-se únicament en les convencions socials i en el sentit comú, o en les veritats generals. L'orador havia d'adquirir un coneixement vast i diversificat, emfatitzant en les disciplines humanístiques. A més, en la retòrica romana, la capacitat de suscitar emocions era un element central, però bastant natural i que no es podia aprendre de manera acadèmica. Tot i que contribuïa al fet de ser un bon orador, una bona elocució passava

sobretot per les qualitats ètiques, intel·lectuals i emocionals, apreses durant l'estudi de l'art retòric. Ser un bon locutor era la prova d'una capacitat comunicativa que pressuposava comprendre el món que ens envoltava.

Encara que la retòrica sigui un art oral destinat a la política i a la justícia, podem establir un vincle entre la visió de Ciceró i alguns aspectes del periodisme modern. El propòsit no és utilitzar una drecera per dir que Ciceró es podia considerar com un dels primers periodistes antics, ben al contrari se li ha de reconèixer la seva funció d'home d'Estat i les seves qualitats d'excel·lent orador per les quals ha treballat tant al llarg de la seva vida. Tot i així, es poden veure certes similituds entre la seva visió molt humanista de la retòrica al servei del poble, i el periodisme informatiu actual.

Com ho hem explicat més amunt, l'ètica era segons Ciceró una qualitat indispensable per un bon orador que evolucionava en l'esfera pública. Encara que els problemes actuals no siguin els mateixos que els que Ciceró i molts altres es plantejaven durant l'antiguitat, les qüestions morals sempre tracten dels mateixos temes: l'autonomia moral, l'adequació dels mitjans i dels polítics als objectius perseguits, la virtut o la dignitat humana.

La política, que sigui a Roma al primer segle I aC o avui dia, és una de les poques professions juntament amb el periodisme de les quals qualsevol moviment pot tenir repercussions públiques.

Ciceró és el representant de la *res publica* (la “cosa pública”) i és molt aferrat als seus valors. Per exemple, és el primer qui jutjarà que un esclau és un home i no un objecte, i per això se'l qualificarà d'humanista. Ciceró s'inscriu en el marc de pensament de Cató, que diu que l'orador, abans de ser eloqüent, és un home honest i que la paraula no es pot separar de l'honestedat i dels valors morals. A més, la cultura també és un element fonamental per fer un bon orador. Una cultura no solament literària sinó que ha d'estar fundada sobre tots els coneixements, fins i tot científics.

Ciceró es recolzava sobre el que s'aparentaria a un codi deontològic: els tractats escrits per Panetius i anomenats *De officiis*, en els quals defineix l'*honestum*, és a dir la conducta moral a seguir a partir de quatre virtuts cardinals que són la prudència, la justícia, la moderació i la clemència. Encara som lluny dels dotze criteris del codi deontològic del col·legi de periodistes de Catalunya, però podem imaginar que els mètodes de Ciceró per elaborar un discurs no variaven molt de la metodologia que podria desenvolupar un periodista per tal d'elaborar un reportatge o un documental, centrant-se en la solidesa dels seus arguments, la veracitat de la informació, un escrit estètic però intel·ligible i dirigit a tota la població, així com una certa preocupació per respectar l'ètica i els principis d'honestedat.

2.5: *Les Acta Diurna, primers diaris romans*

Ara que sabem que l'oral predominava a Roma, ens concentrarem sobre la plaça que ocupava l'escrit i de quina manera l'utilitzaven els romans.

Sabem que Roma ha tingut els seus propis diaris gràcies a fonts com la "*Historia Augusta*" o "*La vida dels 12 Cèsars*" de Suetoni. Tot i així, no hi ha cap fragment d'aquests documents originals que hagi sobreviscut al pas del temps.

Atribuïm la data de creació de les Acta Diurna al primer consolat de Juli Cèsar l'any 59 aC. Com ho esmenta Baldwin (1970), més que la publicació de l'Acta Diurna, que era un butlletí públic que agrupava totes les actes del senat i del poble, és interessant destacar de l'escrit de Suetoni l'Acta Senatus, del qual tampoc tenim cap traça de document original, però la qual publicació sembla lògica, ja que s'inscriu en l'extensió de la tradició de transcriure i publicar els decrets senatorials. A més, podem imaginar que era en l'interès de Cèsar, que en aquest moment intentava afeblir el senat, fer que els afers d'aquell mateix senat es facin públics. Ciceró també menciona aquestes gasetes en una carta destinada a un amic l'any 45 aC parlant d'"*Acta Urbana*".

Les Acta Diurna eren escrites sobre planxes de fusta i exposades en diversos llocs públics del Fòrum. Prova que a finals del segle I aC la paraula encara no es desvinculava de l'escrit, i com que el percentatge de persones que sabien llegir era bastant fluix, aquests cartells anaven acompanyats d'un *praeco*, el pregoner que era l'encarregat de recórrer la ciutat per comunicar les notícies oralment, sobretot pel que fa a les decisions jurídiques o els decrets de llei.

Vázquez Montalbán explica que el més important en aquestes cròniques era el control de les notícies i de la història pel poder en plaça. Les Acta Diurna publicades a Roma eren difoses a través tot l'imperi mitjançant nombroses còpies realitzades sobre paper. El cartell original era redactat per professionals especialitzats, els *Diurnarii* i la seva difusió era organitzada per editors anomenats *Librarii*.

Les informacions predominants en les Acta Diurna eren les que tenien relació amb la política, que eren dictades pel poder en plaça. Tot i així, també s'hi podien trobar informacions sobre fenòmens meteorològics, la construcció de monuments o la venda d'esclaus en el Fòrum. També posseïen una rúbrica que es podria aparentar a la premsa rosa d'avui, en la qual eren reportats els casaments, els naixements o les morts en les famílies més importants de la ciutat. Les Acta Diurna de fet s'aparentaven més a diaris locals que no

pas a diaris internacionals, ja que les notícies reportades només concernien Roma i el seu entorn.

És solament amb la instauració de l'Imperi que les Acta Diurna guanyen més importància com a instrument de propaganda. L'emperador Còmode per exemple les utilitzava per inspirar el terror, narrant-hi tots els seus actes de crueltat.

Encara que no presentin tots els aspectes dels diaris moderns, podem concloure que les Acta Diurna son el primer exemple clar de periodisme de la historia, i això ens fa qüestionar la indispensabilitat i la importància per una comunitat evolucionada i organitzada com ho fou Roma, però també com ho és la nostra societat, de posseir mitjans de comunicació eficients que permetin difondre la informació i comunicar-se amb la resta del món de manera ràpida i eficient.

3: August, primer emperador de Roma, mestre de la comunicació

L'emperador August era un mestre de la comunicació i la propaganda, i va utilitzar diversos mètodes i mitjans per consolidar el seu poder i promoure la seva imatge com a líder just i benevolent. Una de les seves contribucions més significants en el camp de la comunicació va ser l'establiment d'un nou estil literari conegut com l'"*Edat Augustiana*". Aquest estil feia ressaltar els valors de l'ordre, l'estabilitat i la moralitat, que es reflectien en la poesia, com la de Virgili o d'Horaci. Aquestes obres celebraven els èxits de Roma i les virtuts dels seus ciutadans, i promovien la visió d'August de la societat romana.

Com a primer emperador de Roma, August reconeixia la importància de la comunicació per mantenir la seva influència sobre el poble romà, i va utilitzar una gran varietat de mètodes de comunicació per escampar els seus missatges, que esmentarem a continuació:

August va fer servir els monuments públics i l'art per promoure la seva imatge i els seus valors. Va començar diverses obres per restaurar monuments, però també en va construir de nous, amb estàtues i obres d'art que el representaven com un líder poderós. A més, també va instaurar nous cultes i festivals que celebraven la seva manera de governar i que reforçaven la seva imatge de líder diví, triat pels déus.

És l'emperador August qui va establir un us freqüent de les Acta Urbana, utilitzades pel seu pare adoptiu Juli Cèsar, convertint-les en les Acta Diurna, un butlletí d'informació diària que contenia les notícies del dia i els anuncis oficials. Aquest butlletí era distribuït a Roma, però també a través de totes les províncies romanes i s'ha convertit en una font d'informació

primària pels ciutadans romans. August emprava les Acta Diurna per promoure els seus acompliments i reforçar la seva imatge.

Per escampar el seu missatge i mantenir el control sobre els ciutadans romans, August es va convertir en un mestre de la propaganda, i va contractar a diversos poetes i autors per glorificar el seu regne. Com ho veurem més endavant, és ell qui va comissionar al poeta Virgili per escriure l'Eneida, un poema èpic que celebrava la fundació de Roma i el rol d'August en la preservació i l'expansió de l'Imperi. També va ordenar la construcció de múltiples monuments, com temples o estàtues, que portaven inscripcions que servien de recordatori de la seva autoritat i que eren presents per tot l'Imperi.

Per acabar, August va establir un sistema postal fiable, que connectava Roma amb les altres ciutats de l'Imperi, que li permetia comunicar de manera ràpida amb els caps militars i vigilar el que passava arreu de l'Imperi.

En aquest capítol veurem que l'emperador August va entendre que la comunicació i la propaganda eren essencials per legitimar i asseure el seu poder. Estudiarem algunes de les eines que va utilitzar per consolidar el seu poder i convertir-se en el primer emperador de Roma, regnant sobre la ciutat antiga més poderosa durant cinquanta-set anys, el regne el més llarg de la història romana.

3.1: L'edat augustiana

L'edat augustiana és un període cultural i artístic que va aparèixer a Roma durant el regne de l'emperador August, des de l'any 27 aC fins a l'any 14 dC. Durant aquest període han aparegut poetes i escriptors com Virgili, Horaci, Ovidi, Propertius o Titus Livi, que van produir algunes de les millors obres literàries de la història romana. Aquests escriptors tenien el suport d'August i de la seva cort, que encoratjaven el desenvolupament de l'art i la literatura.

Com explicat per Bevens (2010), durant l'edat augustiana hi ha una reinterpretació de la identitat romana basada en la religió, i una voluntat d'emfatitzar sobre la relació entre els romans i els déus.

Una de les particularitats d'aquest corrent artístic és que els autors insistien sobre el fet que la pietat que s'havia perdut durant la república s'havia de retrobar per construir una societat de pau. La pèrdua de la fe en la religió havia conduït el poble romà cap al declivi. Bevens esmenta que els escriptors posaven l'accent en la dilapidació dels temples i l'afebliment del clergat al final de la República com un indicatiu del declivi de la pietat. (p. 84). Per aquests

autors antics, aquesta decadència de la pietat explicava el caos de les guerres civils i el desordre general del darrer segle de la República.

En aquest període també va reaparèixer l'estil arquitectural clàssic, i es van construir diversos monuments públics com l'Ara Pacis. Aquestes estructures servien per glorificar l'emperador August i reforçaven la seva legitimitat.

El regne d'August va portar pau i estabilitat en l'imperi romà, i va permetre l'aparició de molta activitat intel·lectual, que va contribuir al manteniment de la prosperitat.

Un cas interessant entre els autors d'aquesta època és el cas d'Ovidi. Ovidi era un poeta important de l'edat augustiana i les seves obres eren llegides i admirades, fins i tot pels membres de la família imperial. Tot i així, la relació entre Ovidi i l'emperador era complicada, ja que la poesia d'Ovidi era sovint en contradicció amb les idees polítiques i morals del règim d'August. L'any 8 dC, Ovidi és exiliat de Roma per August. No es coneix la raó exacta d'aquest exili, però se suposa que té relació amb la poesia d'Ovidi, considerada com inapropiada per August i les seves reformes morals.

Ovidi es va queixar d'August durant el seu exili, però segons Bevens, aquestes queixes, i fins i tot la raó inicial del seu exili, eren més relacionades amb el càstig arbitrari que va rebre i la politització de les morals sexuals, i no un desacord fonamental amb la ideologia identitària d'August. Si mirem el poema "Metamorfosis", Ovidi sembla alineat amb l'emperador i els altres pensadors d'aquesta època, i el seu treball sembla ser un intent per guanyar els favors d'August, ja que el poema tracta de la deïficació de Juli Cesar i, per tant, del llinatge de l'emperador.

Encara qui tinguin desacords, Ovidi encaixa bé amb la ideologia dominant del regne d'August, i amb la ideologia identitària del règim. A més, aquesta relació conflictiva i l'exili del poeta mostren la importància del rol de la poesia en la societat romana durant l'edat augustiana.

Vidal Pérez (2016) explica que "la característica más importante de la literatura Augustea es su excelencia, la importancia y el número de obras maestras." (p.82-83). Pérez destaca el fet que els poetes eren evidentment influenciats pel seu context històric. El regne d'August vé just després de la caiguda de la República i Roma acaba de travessar la guerra civil. Els autors han viscut aquests conflictes, que han influenciat la seva manera de pensar i de veure les coses i com l'emperador, tenen com a ideal la pau, l'estabilitat i la restauració dels valors romans tradicionals.

Com explicat per Pollok (2017), una de les peces més importants de la literatura de l'edat augustiana és el poema de Virgili, l'Eneida, que explica la història del guerrer troià Enees, que escapà de Troia cap a Itàlia i esdevingué un avantpassat comú a tots els romans. Encara que no sigui la seva intenció primera, aquest poema servia de peça de propaganda pel règim augustià, i Virgili era feliç de celebrar un nou període de pau, ja que el seu poema era una oda a la pau però també a August.

Pollok esmenta que si era un homenatge a August és perquè és ell qui va portar la pau a Roma, i que independentment de les intencions de Virgili, el poema representa una peça de propaganda indirecta per August i la manera de la qual desitjava ser vist i recordat pels ciutadans romans.

El poema té una dimensió simbòlica pel fet d'explicar la història d'Enees com a fundador del poble romà, que es pot reflectir amb la història d'August, que refunda Roma després de la caiguda de la República. Ja no és Enees, però August que guia el poble cap a una edat d'or, és August qui estén l'Imperi i ningú gosa aixecar-se contra Roma mentre August és al poder.

Segons Pollok, l'Eneida també serveix per establir lligams entre la dinastia Julio-Claudiana com a descendents dels fundadors i herois de Roma i Troia, a través del vincle ancestral entre Enees i August. Pollok escriu que amb aquest poema, Virgili proporciona legitimitat i fins i tot una mena d'aspecte diví a August, ja que més tard els dos individus seran deïficats segons la tradició romana. (p.15).

Vaiopoulos (2011) esmenta que l'Eneida és la prova que el poder dels romans inclourà finalment les arts de la pau, com la poesia. També diu que en l'Eneida, els déus Apol·lo i Mars són evocats per representar la dominació romana, suposadament basada en la pau i les guerres justes, la pau garantida pels Déus, i el *Bellum iustum*, la doctrina de la guerra justa. Aquest poema conté dos aspectes de la *pietas* tradicional que August s'ha esforçat de recuperar durant tot el seu regne.

Horaci, per la seva banda, va apuntar el poder de la literatura amb relació a la immortalització de la valentia i la bona fama dels herois de Roma. En la seva obra, Horaci intenta comparar Numa, el segon rei llegendari de Roma, amb Ròmul. Bevens esmenta que, en el seu himne a August, el *Carmen Saeculare*, Horaci iguala els esforços dels dos reis amb els d'August, i com Livi, posa el regne de Numa al mateix nivell que el del llegendari Ròmul.

Fins i tot l'historiador Titus Livi, que no era tan fidel a August que Virgili, va al·ludir a una certa similitud entre la valentia dels fundadors Hèrcules, Numa, Ròmul i August.

Segons Vaiopoulos, la representació dels herois de la ciutat tenia com a objectiu impulsar l'orgull nacional, primordial a la refundació de Roma, i l'art en totes les seves formes era el més apte per complir aquesta tasca. És per aquesta raó que August fa construir, prop del temple de Mars Ultor, una sèrie de representacions d'aquests herois, acompanyades d'un breu epígraf que informava el públic de la seva valentia. Al mateix temps, els poetes de l'edat augustiana s'asseguraven d'elogiar els herois en qüestió i de representar-los com a exemples del comportament heroic en els seus versos.

La *Pax* i la *Victoria* eren dos conceptes estereotípics per formar l'opinió pública, amb poques referències als esdeveniments reals. Bleicken explica que els efectes teatrals eren utilitzats per compensar la manca de glòria dels esdeveniments reals. Els poetes mostraven aquestes aventures amb imatges prefigurades i formades per aconseguir l'efecte desitjat, és a dir manipular l'opinió pública. Els poetes narren la victòria d'Actium² amb el mateix esperit: Actium es converteix en un esdeveniment nacional i religiós, en el qual s'enfronten Roma i tots els déus d'Itàlia contra les terribles deïtats egípcies, com ho confirmen Virgili i Propertius. La victòria és embellida per diferents narracions que fan referència a la intervenció divina a favor de l'home elegit, que actua a favor de l'Estat elegit, i com ho esmenta Vaiopoulos, la narrativa divina adquireix la mateixa historicitat que els protagonistes a través de la simple presència d'un temple dedicat a Apol·lo que es trobava prop d'Actium.

Bleicken explica que els poetes eren generalment disposats a lloar la casa Juliana. Tot i així, tenien les seves pròpies idees, un fet totalment reconegut per August, que acceptava que alguns no tinguin exactament els mateixos ideals. I encara que no comparteixin la mateixa visió del món, tots els poetes de l'edat augustiana s'acordaven per dir que l'emperador beneficiava d'una certa aura divina que li conferia legitimitat, i tots reconeixien que August sempre va batallar per la restauració de la pau en una Roma completament esmicolada per les guerres civils, els assassinats i els conflictes d'interessos. Ho explica molt bé Vidal Pérez que diu que "Los poetas contribuyeron a dar forma a la cultura augustea tanto como lo hizo el propio Augusto." (p.96).

Per concloure aquest apartat, podem dir que l'edat augustiana va ser una època significativa pels èxits culturals i artístics, però també per l'estabilitat política i la prosperitat, i que va marcar un moment decisiu pel desenvolupament de la civilització occidental.

3.2: *Legitimar el poder*

Per legitimar el seu poder, August va fer el màxim possible per donar un aspecte legal a la seva governança. Després d'haver vençut el seu rival pel tron Marc Antoni a la batalla d'Actium, August obté el títol de *princeps senatus*, que en aquesta època designava a homes que beneficiaven d'una alta estima general. Aquest títol no era cap concepte legal i no era un títol oficial, però August se'l va apropiat al llarg dels anys per justificar el fet que el nou ordre que reivindicava no era una monarquia sinó un principat. L'objectiu d'August era la restauració de les condicions constitucionals de l'època de la República, i l'any 28 aC va emetre un decret revocant totes les mesures preses durant el període del triumvirat, que era vist com il·legal i injust. Aquest decret va servir a August per distanciar-se públicament de la brutalitat, la injustícia i l'autocràcia que havien acompanyat el triumvirat i per suggerir als ciutadans que el temps del terror era realment acabat.

August afirmava que la seva ascensió al poder era necessària per restaurar l'ordre i l'estabilitat després de molts anys de guerra civil i d'inestabilitat política. S'autoretratava com el salvador de la República més que en dictador, i utilitzava aquesta narrativa per legitimar la seva autoritat.

L'emperador va reorganitzar el sistema militar i administratiu de Roma per assegurar-se el control de les províncies. També va establir un exèrcit permanent i un sistema de governants que nominava directament, el que li conferia més poder i control arreu de l'imperi.

El real govern d'August comença l'any 27 aC. En aquest període, August era consol, i acabava de jurar públicament que havia complert el seu deure segons la llei. Amb aquesta declaració, esperava que els romans tinguin la sensació d'un retorn a condicions normals. El 13 de gener de l'any 27 aC, August anuncia l'assentament constitucional en el qual dimiteix tots els seus poders, que sigui el comandament de l'exèrcit o la gestió financera de l'Estat. Aquesta resignació afecta solament a les províncies i no al consolat amb els seus privilegis i honors. Amb aquest acte, el comandament provincial torna al Senat, que era vist com l'única font de tot el poder oficial. El decret va fer clar que el Senat estava formalment declarat com l'única font de llei pública. Amb la reversió dels poders cap al Senat, August deixa clar que la República és d'ara endavant oficialment restaurada: "*Res publica restituta*". D'aquesta manera, August formava part de l'estat restaurat, i la forma d'anunciar-ho conferia un sentiment de seguretat legal, tan esperada pels ciutadans romans.

²Batalla d'Actium: batalla naval que té lloc durant l'última guerra civil romana. Octavi guanya contra les

L'objectiu principal d'aquesta decisió d'August era de demostrar que estava forjant un vincle amb el passat republicà, i és amb aquesta finalitat que subratllarà el fet que hagi abandonat parts del seu poder militar. Però les conseqüències li seran favorables personalment. Les seves províncies eren administrades per legats que podia eliminar a qualsevol moment. A més, podia controlar els seus districtes com ho desitjava, ja que no hi havia cap competència pel lideratge de l'exèrcit allà. La majoria de les legions eren estacionades en les províncies administrades per August, i això li conferia el dret de decidir de la guerra o la pau amb aquests que vivien en les fronteres de l'imperi.

Amb aquesta acció, August aconsegueix obtenir el poder legalment i de manera suau. A més, guanya la reputació d'home modest i honorable, que fa passar els interessos de l'Estat abans dels seus interessos propis.

Pollok explica que la base del poder d'August provenia del seu control de l'exèrcit, del suport públic i d'una xarxa de contactes al voltant del Mediterrani, i que encara que tingui el màxim poder, no actuava de manera inconstitucional. Segons Pollok, August actuava en completa concordança amb els drets i privilegis concedits pel Senat i pels ciutadans de Roma.

Per legitimar el seu poder, August insisteix molt en la seva filiació a Juli Cèsar. El dictador havia adoptat el seu nebot, el jove Octavi, l'any 45 aC, just abans del seu assassinat. L'any 44 aC, a solament divuit anys i malgrat l'opinió desfavorable dels seus familiars, August entra a Roma i convalida oficialment la seva adopció, per convertir-se en el real hereu de Juli Cèsar. Una herència que utilitzarà tot al llarg de la seva vida per legitimar el seu ascens. Fins i tot portarà el nom de *Caesar Divi Filius Augustus* a la seva mort. Sent el seu descendent directe, August adquirirà el suport dels fidels del seu difunt pare, el que li conferirà més poder i legitimitat.

Vaiopoulos explica que August s'assegurava de connectar personalment la seva posició amb la religió romana, concedint una plaça important a l'adoració dels déus, que eren suposadament connectats a la seva carrera, almenys pel que fa a Mart i Apol·lo. De fet, eren aquestes figures més que la resta del panteó romà, que eren emfatitzades i projectades. Segons Vaiopoulos "la fundació del temple d'Apol·lo en el Palatí i la construcció d'una llibreria al seu costat, va ser acompanyada d'un rumor segons el qual Apol·lo Phoebus va aparèixer en un moment crucial de la batalla naval d'Actium, i va intervenir a favor d'August, oferint-li la victòria contra Marc Antoni " (p.155).

Una altra manera de legitimar el seu poder va ser emfatitzant en la seva connexió amb els déus. August va utilitzar la religió, retratant-se com un líder escollit divinament, i va establir cultes i festivals que celebraven el seu regne. També es representava com un descendent directe dels déus, com explicat en l'apartat anterior i desenvolupat en el següent apartat. A més, també va encarregar diverses obres d'art i d'arquitectura que l'idealitzaven. Va decretar que diversos temples en ruïna haurien de ser restaurats, assumint ell mateix la responsabilitat financera de la restauració si el temple era públic. Per exemple Agripa, un general molt proper a August i el seu comandant adjunt, va fer construir un monument que encara avui es pot visitar a Roma: el panteó. Sembla que Agripa havia concebut aquest monument com un lloc destinat a l'adoració del nou emperador de Roma i la seva família, i el fet d'haver-hi integrat una estàtua d'August revelava clarament la seva intenció de seguir el culte hel·lenístic del rei a Roma, i elevar August com a governador diví. Tot i així, August va immediatament ordenar un canvi i prohibir els cultes dedicats a la seva pròpia persona, demanant a Agripa de concentrar-se en els dotze Déus de l'Olimpi i més particularment en els Julians, els seus avantpassats divins, a més del dictador deïficat Juli Cèsar. Agripa no va abandonar la idea de l'estàtua d'August, que va posicionar a l'entrada del Panteó.

D'aquesta manera, August continuava a proclamar els seus orígens divins i la inevitabilitat del seu regne, però fent-ho de manera subtil, deïfificant la seva família. S'evitava així les potencials crítiques d'aquests que ho haurien vist com una forma de blasfem o de vanitat per part del dirigent.

Per acabar podem parlar de les *Res Gestae Divi Augusti* (els actes del diví August), que contenen diverses indicacions sobre la seva legalitat i la seva importància per Roma. Pollok esmenta que en la *Res Gestae*, August insisteix en el fet que és ell qui va salvar Roma d'aquests que la volien arruïnar, reinstaurant l'ordre i actuant de manera legal i justa.

En conclusió, es pot dir que August va utilitzar una combinació de diverses narratives, com la religió, l'art i les mesures pràctiques per legitimar el seu poder i el seu control sobre l'imperi, que va adquirir amb subtileza i intel·ligència.

3.3: La utilització del mite fundador per August

Com explicat en l'apartat 2.3: "la utilització del mite fundador com a eina comunicacional", l'emperador August, ell també, va fer servir el mite de Ròmul per legitimar el seu poder i vehicular certs valors al poble romà. En els seus actes i les seves decisions polítiques, August s'envoltarà d'una aura romuleana, seguint els passos del fundador. Quan prenia els oracles per exemple, dotze voltors haurien aparegut, el mateix nombre que durant la presa

d'augurs per Ròmul. El títol d'*Augustus* qui li fou atribuït evocava a Ròmul i el seu rol augural. Fins i tot Titus Livi utilitza aquest terme per designar a Ròmul en el seu *Ab Urbe Condita Libri*.

Encara segons Bevens, la manera de la qual els transmissors del mite seleccionen les històries que contaran i la seva manera d'organitzar-les per formar un conjunt coherent és significant per entendre el missatge que l'escriptor desitja transmetre. Interessem-nos de nou a Ovidi: l'objectiu principal d'Ovidi és de demostrar la importància de respectar els déus, mentre que el resultat per aquests que fallen a l'hora de fer-ho serà el càstig i la destrucció. Ovidi ressalta la importància del fet que la pietat porti la salvació en el seu llibre "Metamorfosis".

Durant l'edat augustiana, el mite d'Enees, l'avantpassat troià, ha pres més importància, degut a la seva connexió amb la família Juliana. Per presentar una visió sagrada de Roma, es promovia a l'emperador August com un líder sagrat, connectant-lo a Enees, fent comparacions entre els dos piadosos personatges.

De nou, ens interessarem en com Titus Livi, que pertanyia a l'edat augustiana, va descriure el mite fundador, adaptant-ho a la seva època i glorificant l'emperador August. Adamidis explica que és important remarcar que Livi va descriure a Ròmul com el tipus de persona que era l'emperador, en l'època en la qual escrivia el seu recull. Adamidis es recolza en el llibre de Gary B. Miles: "*Livy: Reconstructing Early Rome*", que apunta que Ròmul era similar a August en diversos aspectes. Com per Ròmul, per qui l'assassinat del seu germà bessó Rem va aixecar la qüestió de la violència fratricida i l'eliminació dels seus semblants com a condició necessària per a la fundació de Roma, August també va fer el que pensava necessari per mantenir el seu poder, que sigui executant proscripcions o compromentent-se en la guerra civil.

Encara que no es coneguessin personalment, Livi va ser influenciat per August, i era sota pressió per comunicar la millor imatge possible del seu governant. Aquesta és la raó per la qual Livi no relata l'episodi del desmembrament de Ròmul pels membres del Senat, evitant considerar que li podria passar la mateixa cosa a l'emperador.

Durant el període Republicà, la identitat romana no era basada tant sobre la religió que sobre les institucions polítiques tradicionals. Tot i així, segons Livi aquestes institucions eren importants, però havien de passar després de les preocupacions religioses. Com ho explica Bevens, Livi coneixia la importància de les lleis per unificar el poble romà, però s'havia de donar prioritat als déus, ja que la llei funciona una vegada que les funcions religioses primàries són acabades. En els seus textos, Livi feia clar que la font última de la

qual provenia la força dels romans era la seva pietat i la seva devoció als déus. I no només els romans es veien així, sinó que fins i tot els seus rivals o veïns els veien d'aquesta manera.

August va fer clar que era un descendent de Ròmul. Volia deixar clar que era el fundador d'un nou començament per Roma, el que el relacionava directament amb el fundador últim, Ròmul. Ho podem veure pel fet que hagi restaurat i arreglat molts dels edificis preexistents de Roma, que sovint eren adornats d'inscripcions que recordaven la seva generositat. Per establir encara més enllà la seva prominència com a emperador, August també va incloure una multitud d'estàtues i commemoracions d'ell mateix en el fòrum romà, per tal de reforçar el seu llegat.

Per exemple, rehabilita el Lupercal (una cova situada al peu del Palatí en la qual segons la llegenda, els germans Ròmul i Rem haurien estat descoberts per la lloba), però també el temple de Júpiter Feretrius, construït per Ròmul per protegir les Spolia Opima³. De fet, una de les citacions més conegudes de l'emperador és la següent: “Vaig trobar a Roma feta de maons i la vaig deixar feta de marbre”, prova que la construcció era un element primordial del regne d'August.

Com Juli Cèsar, August utilitza poc la imatge de Ròmul en la seva propaganda iconogràfica. Ho explica Dardenay que diu que, quan és anomenat consol per primera vegada el 40 aC, August fa gravar sobre les monedes els títols de pontifex⁴ i augur⁵, i fa servir el símbol del Lituus⁶.

Dardenay esmenta que fora de la seva simbòlica augural, la figura mitològica del fundador de Roma era sol·licitada per August per la seva *virtus* (virtud). Sobre les Fastes (calendari romà) col·locades sobre l'arc d'August, apareixia en la primera línia el triomf de Ròmul sobre el rei Acron de Caenina, que datava de l'any primer de l'Estat. És en el fòrum d'August que s'utilitzaran més les imatges dels fundadors de Roma, que apareixen en el marc de la propaganda augustiana sota la forma d'estàtues, que posen en escena els *summi viri*, herois i déus que constituïen la seva ascendència genealògica i que suggerien que la virtut, la glòria i el poder tenien un caràcter hereditari. Era molt important per August de fer veure als seus contemporanis el pes de la seva legitimitat dinàstica.

³ Spolia Opima: trofeus (armes i armadura) presos per un general romà sobre un líder enemic matat en un combat singular, del qual la consecració constitueix l'honor suprem pel general victoriós.

⁴ Pontifex: membre del col·legi sacerdotal de la religió romana.

⁵ Augur: Sacerdot encarregat d'interpretar els fenòmens naturals considerats com pressagis.

⁶ Lituus: eina que servia per a la pràctica sagrada del augurs etruscos.

Un altre autor que ens parla de la utilització del mite fundador per August és Vaiopoulos, presentat en l'apartat anterior, i que explica que l'emperador no només intentava connectar-se al passat de Roma, sinó de fer al·lusió a un passat en el qual encara no hi havia definició del que era ser romà. Titus Livi associava de manera visible l'era de l'emperador August amb els temps de Ròmul i de la fundació de Roma. La connexió entre August amb l'època borrosa de la mitologia i la història de la fundació de Roma li permetien connectar-se al començament de la història i li conferien la possibilitat d'apropar-se d'una àrea en la qual els elements mortals, heroics i divins eren estretament relacionats. Per altra banda, donava una sort al mite de fer-se més visible pels contemporanis d'August, i feia que el mite i la llegenda siguin establerts sense cap dubte com la història oficial.

3.4: August i la propaganda

L'emperador August era conegut pel seu ús efectiu de la propaganda per consolidar el seu poder i legitimar la seva posició. Va saber combinar la utilització de diverses tècniques i mitjans per difondre el seu missatge. Una de les maneres clau d'utilitzar la propaganda era fer-ho a través de la promoció de la seva imatge i dels símbols associats a la seva persona. Va encarregar diverses obres d'arquitectura i de literatura que el mostraven com un líder poderós i bo. Com vist en els apartats anteriors, August també va utilitzar la literatura i el llenguatge per manipular l'opinió pública, instigant un nou corrent literari conegut sota el nom "d'edat augustiana", que feia ressaltar els valors de l'ordre, l'estabilitat i la moralitat.

Pollok explica que, a més de les comparacions positives amb els grans fundadors de Roma, també era important marcar el contrast entre August i els seus rivals, per demostrar que Roma era millor amb August com a líder. Una de les millors maneres per August de demostrar que el seu regne duraria, era de connectar-ho ideològicament amb una visió superior de la "*Romanitas*", que va sobrepassar els rivals d'Octavi (Sextus Pompei i Marc Antoni) durant la guerra civil.

Una altra manera de reforçar el seu poder va ser posar en paral·lela el declivi del final de la República amb la restauració religiosa i el renaixement sota el nou règim d'August. Aquest argument era considerable perquè significava que els ciutadans romans creien en el retorn a les seves arrels identitàries, passant per la restauració de les pràctiques religioses.

August va entendre que els romans necessitaven retrobar la seva identitat. Roma havia estat destruïda per les guerres i els conflictes, i l'assassinat de Cèsar havia marcat a la població que, malgrat tot, estimava i respectava el dictador. Els romans desitjaven ordre i esperança pel futur. Roma necessitava retrobar la seva ànima i tornar a ser el gran imperi que era. August va entendre molt bé les preocupacions dels romans i les va saber aprofitar. La seva

estratègia va consistir en reivindicar un renaixement de l'imperi, i per instal·lar el seu nou règim, va posar l'accent en la culpa de la República pel caos i la impietat dels últims anys. D'aquesta manera, va aconseguir persuadir els romans que s'havia de canviar de règim, per aconseguir un retorn a l'estabilitat de l'edat-d'or de la pietat religiosa.

Una altra eina de propaganda utilitzada per l'emperador és el nom d'"August" mateix. Després de la batalla d'Actium, Octavi va acceptar una sèrie d'honors, incloent-hi el seu nou cognom, el *cognomen*. Bleicken explica que al principi, els senadors volien anomenar a Octavi com el rei fundador de Roma Ròmul, però la idea es va descartar, ja que el destí de Ròmul era semblant al de Cèsar, assassinat pels membres del Senat. El nom triat va ser August, que significa "el reverat" o "el que actua sota bons auspicis". Aquest nom reforçava la imatge divina que August intentava construir-se, i donava al poble una visió tranquil·litzadora i humil del seu líder, que era adorat pels déus.

Pollok esmenta que la manera més utilitzada per transmetre els ideals i la imatge d'August eren les formes físiques de propaganda, sota la forma d'estàtues o de monuments. Segons ell, aquesta era la forma de propaganda més potent perquè era consumible per tothom. Les estàtues eren un element particularment important de la propaganda d'August, ja que vehiculaven la representació de la imatge en la qual August volia ser vist en diferents contextos. I per justificar el seu discurs, Pollok fa servir dos exemples: la famosa estàtua "August de Prima Porta", construïda després de la victòria d'August contra els Parcians, i que mostra a l'emperador vestit d'una armadura. Aquesta imatge era important de representar perquè Roma tenia una alta estima del servei militar i la força. Al mateix temps, August és representat amb una expressió tranquil·la i plàcida.

La segona és l'estàtua d'August de la via Labicana, que mostra a August vestit d'un vel. Aquesta estàtua mostra al líder com un ciutadà romà, però també com una figura religiosa crucial. Amb aquesta imatge, August es mostra no solament com un líder militar sinó també com el mestre dels afers religiosos.

Pel que fa als monuments, la construcció de temples específics mostra els objectius polítics d'August. En el seu assentament de l'any 28 dC, el prínceps va ordenar la restauració de temples que tenien una relació amb la religió, la història i el passat romà, com els temples dedicats a Júpiter Feretrius o Saturn. Com esmentat per Vaiopoulos, l'emperador va construir un temple dedicat a Mars Ultor, amb l'objectiu de demostrar les seves connexions amb les figures emblemàtiques del passat romà, ja que el jardí del temple era decorat amb estàtues que representaven els herois de Roma. Segons Vaiopoulos, l'objectiu era educacional, perquè cada jove romà que entrava a l'exèrcit havia de passar per aquest temple per adorar el seu Déu.

L'ús de la propaganda també es pot veure en les monedes d'aquesta època. L'objectiu d'August era el mateix: retratar-se com un descendent o una figura propera als déus, mostrar-se com un líder proper del poble i legitimar el seu poder. Els denaris de l'època augustiana representen a August com un sant home, amb el gravat DIVI F PATER PATRIAE (fill del déu, en aquest cas el deïficat Juli Cesar, i pare de la pàtria), i diversos símbols que fan referència al clergat que August presidia. Miller (2013) esmenta que aquest gravat transmetia el missatge que Roma era l'infant d'August, que ell mateix havia creat i criat fins a la seva maturació. Segons Miller, l'ús de la propaganda en les monedes per normalitzar la imatge d'August com a líder imperial va jugar un rol important per fer acceptar el seu regne als romans.

L'altra cara de la moneda representava la cara d'August amb una corona de llores, aquesta corona era un honor acordat als generals que havien tingut èxit en les batalles. Miller explica que, en la moneda, els llores servien per commemorar els èxits militars d'August, que va estendre l'imperi romà en una de les seves encarnacions més grans de la història.

Podem dir que August va saber utilitzar totes les eines a la seva disposició per crear una imatge poderosa d'ell mateix. Les seves tècniques eren altament efectives, ja que August havia entès que s'havia d'adreçar a tothom i no solament a les classes socials dominants. A més, i malgrat els escassos mitjans de comunicació de l'època, va aconseguir adreçar-se no només als ciutadans de Roma, sinó a la integralitat dels habitants de l'imperi, fent servir eines com les monedes o les estàtues que es van retrobar per tot arreu d'Europa.

3.5: L'Ara Pacis com a eina propagandística

Un exemple interessant de com l'emperador August va utilitzar els monuments com a eina de propaganda és el cas de l'Ara Pacis o l'altar de la pau augustiana.

L'Ara Pacis és una de les peces de propaganda augustiana més important que hagi sobreviscut al pas del temps. Creada en l'honor de l'emperador després del seu retorn victoriós de les províncies de l'oest, l'Ara Pacis és una representació perfecta de la política augustiana pel que fa als monuments públics i a l'art.

L'Ara Pacis era un altar massiu construït a Roma per celebrar els èxits d'August i el seu establiment d'una nova era de pau i d'estabilitat a Roma. Va ser inaugurada l'any 9 aC, i presenta escultures i gravats elaborats que retraten esdeveniments i figures rellevants del regne d'August. L'altar va ser dissenyat per promoure la imatge d'August com un líder pacífic, que va portar la prosperitat a Roma. Les escultures representen escenes

d'abundància, fertilitat i harmonia cívica, i realcen el rol d'August com a líder diví i poderós, que va fer sorgir l'ordre al mig del caos del món romà.

Els objectius de l'Ara Pacis estan considerablement ben explicats en el Museo dell'Ara Pacis a Roma. Veure el monument real ajuda a entendre la importància que podia tenir a l'època augustiana. És un edifici majestuós, que suscita l'admiració encara avui i que impressiona per les seves dimensions i els seus gravats i escultures múltiples. A la primera sala del museu, un cartell en particular em va cridar l'atenció: porta el títol "The Ara Pacis reliefs", i explica els significats dels relleus de l'altar, i la seva funció política i ideològica.

L'Ara Pacis permet entendre els principals punts de vista polítics de l'emperador August al moment de l'apogeu del seu regne. Il·lustra la seva voluntat de continuar a reformar les pràctiques religioses i cíviques dels ciutadans, o en tot cas, aquesta és la manera en la qual els romans de l'època havien d'interpretar els quatre panells de l'altar, coberts per imatges devocionals i simbòliques que expliquen el mite de la fundació de la ciutat i la missió universal de Roma. En les parts laterals s'hi veuen unes processions amb les figures més significatives de les classes dirigents de Roma, retratades amb cares plàcides i actituds mesurades, actitud que l'emperador August intentava fer dominant en públic. La forma de l'altar demostra el desig de tornar als rituals antics, objectiu perseguit per August durant tot el seu regne, ja que en sortir de la guerra civil, va considerar que la manera més eficaç de retrobar la pau seria el restabliment dels costums antics i dels valors tradicionals, per tal d'arreglar la devastació espiritual dels últims anys de la República.

L'estructura del temple reproduïx la dels altars pagans, constituït d'un precinte sagrat reforçat per les decoracions interiors que imiten la forma d'una tanca amb festons de verdura penjats i cranis de bou. Però els relleus de l'Ara Pacis també tenen un objectiu molt clar: servir el programa de la propaganda dinàstica del Prínceps, que, per una banda, en la *Res Gestae*, reconeix la superioritat de la seva autoritat, però que, per altra banda, no admet la seva potència davant dels magistrats. L'altar representa aquesta dualitat, ja que en una meitat del monument veiem a August orientat de tal manera que sigui de cara a la ciutat, dominant Roma i els seus ciutadans, però en l'altra meitat apareix en el seu rol de fundador d'una família, clarament destinada a continuar el seu regne després de la seva mort. Per això l'Ara Pacis no només és un testimoni de l' statu quo d'aquest període de l'imperi, en el qual s'havia perdut la llibertat republicana, sinó que també demostra la ideologia que feia ressaltar la relació directa entre la bona fortuna en aquest moment de l'història romana i el Prínceps al capdavant d'un nou ordre universal.

Ionescu (2015) explica que segons el relat de Titus Livi, en l'època de Ròmul, un altar dedicat al Déu Mars (L'Ara Martis), va ser construït en el Campus Martius, lloc en el qual

Ròmul va ser portat al paradís pels déus. Aquest camp era destinat als exercicis militars de les primeres legions romanes, però també al reclutament dels futurs soldats, a les competicions atlètiques de la joventut romana i per acabar, a les assemblees de la *Comitia Centuriata* (l'assemblea dels militars romans). En aquest camp dedicat a Mars i a la joventut romana, el senat romà hi va consagrar un altar dedicat a la pau Augustiana. Aquesta era una localització estratègica, ja que l'Ara Pacis es trobava prop del mausoleu d'August i d'altres monuments cívics importants, i això que feia que l'altar sigui visible per un gran nombre de persones, incloent-hi figures polítiques importants i dignitaris estrangers.

Ionescu esmenta que l'edificació de l'Ara Pacis era un moviment més astucios que una simple proclamació de les virtuts d'August. El monument era de fet, una representació de l'antiga *res publica*, del Senat romà, dels sacerdots pagans i de les vestals. Segons Ionescu, les idees generals suggerides pel fris interior de l'Ara Pacis són múltiples: hi ha una idea de cicle còsmic i de retorn a l'edat d'or durant el regne d'August. La iconografia del monument també pot representar la mitologia política i la ideologia del règim d'August.

A més de les proeses artístiques, el monument és un producte de les ciències astronòmiques i matemàtiques del món Hel·lenístic-Romà, així com de la tècnica i el coneixement artístic dels que l'han construïda. Per acabar, Ionescu explica que l'Ara Pacis representa una reflexió o un fragment d'una visió més àmplia del món.

Per exemple, en el Museo dell'Ara Pacis expliquen que la frisa en espiral que envolta tota l'Ara Pacis representa, amb la seva varietat, la naturalesa que participa en la nova edat d'or, celebrant el retorn cíclic del reestablert *Saturnia Regna*⁷ garantit per August en persona.

No coneixem el significat i les funcions exactes del monument, ja que no s'ha trobat cap inscripció que ho relati. Tot i així, ens en podem fer una idea veient la magnificència d'aquest altar. Hi veiem una iconografia i símbols relacionats amb el culte de la pau i la deessa de l'agricultura i la riquesa, la salut, l'alegria i l'amor fructífer, però també la fertilitat de les plantes i la fecunditat dels homes i les dones que ens recorden les reformes maritals i sexuals dels ciutadans romans imposades per August, que tenia com a objectiu reinstaurar l'ideal de la família unida, del matrimoni estable i de la concepció d'infants que es convertiran en ciutadans romans lliures i legítims. L'altre significat d'aquest altar és l'encarnació dels ideals Augustians de la *Parta Victoriis Pax*, la pau augustiana que prové de les victòries militars.

⁷ Saturnia Regna: El retorn de l'edat d'or del regne del Déu Saturn, rei civilitzador.

Ionescu esmenta que l'altar també és relacionat amb la religió romana, és a dir la mitologia de la *Primordia Romae* i els orígens del poble del Latium. Segons ell, el monument és un "poema èpic" que lliure de forma escultural la mitologia dels orígens de Roma, que lliga estretament els orígens divins de la Gens Iulia, i per tant d'August, que descendeix de la deessa Venus, amb els orígens del poble Romà que descendeix de Mart. Això suggereix que els romans, que es troben sota la protecció de Júpiter com Ròmul fill de Mart i fundador de Roma, són destinats a governar sobre la resta dels pobles de la terra i imposar la pau. El fris a l'esquerra de la part oest representa a Ròmul i Rem mamant el pit de la lloba, amb el seu pare adoptiu Faustulus a la dreta i el seu pare real Mart a l'esquerra, mirant l'escena. Mansker (2009) esmenta que Ròmul és un avantpassat d'August, a través del llinatge, però també de la seva connexió com a *Pater Patriae* (pare de la pàtria), títol que August es va atorgar a ell mateix. Mansker explica que amb aquesta imatge, August no es connecta solament a Ròmul, sinó també als seus predecessors i pares divins.

Stern (2015) explica que si l'Ara Pacis hagués sigut un monument dinàstic en lloc de ser una celebració de la causa comuna de la noblesa, només hi haurien representats August i Agripa, però que el gran nombre de participants demostra que el monument celebra també als senadors, que per la seva presència en l'Ara Pacis, són recompensats per la seva lleialtat. Per tant, l'Ara Pacis no només és una oda a August, sinó que també és una prova de la reconeixença dels esforços dels senadors.

En l'Ara Pacis, tot fa referència a l'abundància. Es nota que August volia mostrar fins a quin punt el seu regne havia permès la fructificació de Roma, i que la pau permetia als romans de preocupar-se per altres aspectes de la vida com la religió, la família, la descendència o la fructificació dels seus béns. El temple també sembla ser un missatge deixat als seus contemporanis, perquè vegin fins a quin punt August era un bon líder i que tinguin una visió idealitzada del seu regne.

Globalment, l'Ara Pacis és un exemple efectiu de com August utilitzava la propaganda per construir l'opinió pública i legitimar el seu poder. Creant un monument altament visible i grandios que celebrava els seus acompliments i promovia la seva imatge, August va ser capaç de consolidar el seu regne i de promoure els valors de la societat romana cap a una audiència més ampla.

3.7: Les Res Gestae Divi Augusti

Als setanta-sis anys, August va entregar quatre volums en els quals va escriure el seu llegat espiritual i material. La *Res Gestae Divi Augusti* (els actes del diví August) és el treball literari més important de l'emperador. Contenia el seu testament, les instruccions pel seu

funeral, una descripció detallada de l'estat de les finances de l'imperi i l'*Index Rerum a Sa Gestarum* (l'informe de les seves accions), en el qual el Prínceps comprometia la seva imatge política per la posteritat. El document era dividit en tres parts: un registre d'honors (*honores*) que va acceptar i refusar al llarg del seu regne, una llista de despeses (*impensae*) per a la distribució monetària i els treballs públics de Roma, i la narrativa dels seus successos durant cinquanta-set anys de vida pública. La *Res Gestae* va ser gravada en bronze i col·locada a l'entrada del seu mausoleu. Després de la mort d'August, el document va ser transcrit i enviat a les províncies de l'Imperi per ser reproduït en diversos monuments dedicats a August.

Anomenada «la reina de totes les inscripcions», el document va ser utilitzat amb finalitats propagandístiques per August, que volia legitimar el seu regne i consolidar la seva imatge. En la *Res Gestae*, August es presenta com un líder benevolent i eficaç, que va obrar pel benestar de Roma i dels seus ciutadans. Insisteix sobre la pau, la prosperitat i l'estabilitat que diu haver portat a Roma després d'un període tumultuós, i ressalta la restauració de l'ordre, la reducció dels impostos i la rehabilitació de les infraestructures, posant l'accent sobre els avantatges del seu regne.

La *Res Gestae* era concebuda per ser àmpliament difosa i compresa pel públic romà. A la mort d'August, diverses còpies van ser col·locades en diferents parts de l'imperi romà, i sobretot en els temples i els edificis públics per tal de permetre als ciutadans de conèixer les seves realitzacions. En la *Res Gestae* com en totes les obres encomanades per l'emperador, August utilitza símbols relacionats amb la tradició romana, i sobretot la seva filiació amb els déus. El mateix títol és una referència a una de les imatges públiques que August volia donar al poble, la imatge d'un ésser diví, elegit pels déus per regnar sobre Roma.

Dunlop (2018), explica que August segurament havia predit que hi hauria un tumult després de la seva mort i que per això, la *Res Gestae* va tenir un rol important en la justificació del seu ascens al poder, un missatge dedicat a aquests que haurien amenaçat a la *Pax*. Per aquests que haurien qüestionat la legitimitat del seu regne, August va afegir que la seva arribada al poder i l'establiment del sistema monàrquic es va fer per «consens universal» i «decrets del Senat».

Dunlop diu que la *Res Gestae* tenia com a objectiu de descriure a August com una excel·lent figura de virtut. Es va assegurar que tothom reconegui els seus actes de generositat, fent la llista detallada de tots els monuments públics que va emprendre, dels diners que va gastar en el reassentament dels veterans de l'exèrcit i en el benestar públic. (p.6). Aquest apartat de la *Res Gestae* representa la dedicació d'August a Roma, com a servidor de l'Estat. Va salvar el declivi de la població imposant lleis de casament, restaurar

temples i alliberar els ciutadans romans de la fam. Segons Dunlop, August intentava demostrar al poble que va passar cada dia del seu regne intentant fer el millor que podia per Roma, i que encara que hagi estat un rei, va portar la prosperitat a Roma. Amb aquest escrit, els hi recorda totes les seves accions benevolents i la seva virtut.

Una altra de les motivacions d'August a través de la *Res Gestae* era justificar les bases legals de la seva autoritat i subratllar les seves pròpies virtuts que li van permetre de convertir-se en model per als ciutadans romans, al mateix temps que gravava el seu nom en el pas del temps.

Podem veure la *Res Gestae* de diferents maneres: un manifest polític, una avaluació feta per un home d'estat o un epitafi grandios per a les futures generacions, i segurament que August hauria desitjat que sigui les tres coses a la vegada. En la *Res Gestae*, el *Pater Patriae* deixa al poble romà les seves últimes recomanacions, utilitzant la seva vida com a exemple a seguir.

3.8: La influència d'August avui

L'emperador August va profundament influenciar la nostra manera de comunicar a través diversos aspectes. Va aconseguir desenvolupar un culte de la personalitat i utilitzar mitjans com l'escultura, les monedes o les inscripcions per promoure la seva imatge i reforçar la seva legitimitat. També va saber usar la propaganda per construir el discurs del seu regne i de la història romana, influenciant la nostra manera actual de construir els relats polítics. A més, August va fer servir diversos mitjans de comunicació, com el discurs públic i les obres d'art per transmetre els seus missatges polítics, una pràctica que ens recorda la nostra utilització contemporània dels mitjans i canals de comunicació.

Com explicat al llarg d'aquest capítol, August tenia una visió bastant avançada de com utilitzar eficientment les eines a la seva disposició per tal de manipular l'opinió pública i fer adherir la majoria a les seves idees i al seu programa polític. Aquesta utilització dels escrits va canviar la manera d'exercir la política després del regne d'August, però també va fer evolucionar les tècniques de comunicació. Per exemple, el seu patrocini de la literatura i la poesia va ajudar a establir el llatí com el llenguatge dominant en la civilització occidental. Després de la caiguda de l'Imperi, el llatí encara va ser emprat a Europa durant segles, i continua tenint influència en les llengües modernes.

El seu ús de la propaganda per consolidar el seu poder va ser un exemple pels futurs líders polítics. August era un expert en la promoció de la seva marca personal. Les tècniques que va fer servir per crear una imatge positiva d'ell mateix i dels seus èxits, com l'encàrrec de

monuments, estàtues o obres literàries encara són utilitzades pels líders d'avui per influenciar l'opinió pública, amb la diferència que els nostres líders beneficien de canals que permeten una difusió de més llarg abast, com la televisió, les xarxes socials, la ràdio o els diaris. Ho hem vist recentment amb el discurs del president de Rússia Vladímir Putin, que per la commemoració del 9 de maig va pronunciar un discurs considerat com propagandístic per la majoria dels espectadors occidentals. En aquest discurs, el líder va afirmar que la civilització arribava a "un moment decisiu" de la seva història i que els països occidentals intentaven "orquestrar una guerra contra Rússia."

August no tenia accés a les xarxes socials, però el seu ús de la propaganda pot ser comparat a les xarxes socials modernes, que permeten a la gent de crear-se una imatge pública i difondre el seu missatge a una audiència àmplia, com ho feia August a través dels monuments públics o de les obres d'art que disseminava a través de tot l'imperi.

També és interessant veure com el culte imperial, que adorava a l'emperador com una figura divina establert per August, va aconseguir travessar els segles i fins i tot influenciar el desenvolupament de la cristianitat. Els primers cristians que vivien en l'imperi romà eren perseguits pel fet de refusar d'adorar l'emperador com un Déu. Tot i així, quan la religió cristiana es va convertir en la religió dominant a Europa, la idea d'un líder diví es va convertir en el concepte dels drets divins dels reis, que eren vistos com unes figures molt properes a Déu.

És interessant comparar August, emperador romà de l'antiguitat, amb els líders d'avui. Encara que els contextos històrics i polítics siguin diferents, existeixen similituds i paral·leles entre els seus mètodes de comunicació i lídership. L'emperador August va establir un règim imperial fort i centralitzat, concentrant el poder entre les seves mans. Això va influenciar la manera en què el poder és exercit i comunicat en les societats posteriors, en les quals les estructures jerarquizades són predominants.

Podem igualment agafar l'exemple de les relacions públiques, en les quals la utilització de la propaganda i de la comunicació per August, amb l'objectiu d'influenciar a l'opinió pública es pot comparar a les estratègies de relacions públiques modernes. Els professionals d'avui utilitzen una sèrie de tàctiques, com les campanyes de relacions públiques i de màrqueting amb el mateix objectiu que August, formar la seva imatge pública i la percepció dels seus clients. Aquesta relació també es pot fer amb el culte de la personalitat. L'establiment del culte imperial d'August es pot comparar amb el culte de la personalitat que envolta algunes figures polítiques modernes. En els dos casos, el líder és elevat a una posició de poder i d'adoració, amb la seva imatge i el seu missatge elaborats amb cura per tal de mantenir la seva posició. Podem prendre l'exemple del règim actual de Corea del Nord, que com

explicat per Loussouarn i Masseline (2018) Kim Jong Il el fill de Kim Il-Sung, va posar en plaça un culte en l'honor del seu pare per afalagar el seu ego, i que el departament de propaganda és el més potent del país, encarregat de gestionar la imatge del líder. En el reportatge, l'historiador Pascal Dayez Burgeon explica que Kim Jong Il va practicar de manera històrica el culte del pare, erigint estàtues per tot arreu, sumant més de 30.000 estàtues de Kim Il-Sung a través de tot el país. Una tàctica idèntica a la de l'emperador August.

Hem vist que August va utilitzar episodis històrics i símbols culturals per reforçar la identitat romana i legitimar el seu poder. Avui, la construcció de narratives nacionals i d'identitats col·lectives continuen sent un aspecte important de la comunicació política i cultural, amb la qual els dirigents busquen a forjar una visió comuna de la història i de la identitat nacional.

També es poden posar en paral·lela el que seria l'agenda mediàtica antiga i la nostra agenda mediàtica moderna. Tal com August intentava controlar i afaïçonar la informació difosa a través de l'imperi romà, nombrosos governs i líders contemporanis busquen de la mateixa manera a influenciar i a controlar el discurs mediàtic. Això es pot fer a través d'estratègies de comunicació, de restriccions de la llibertat de la premsa o de temptatives de manipulació de l'opinió pública. Tot i així, hi ha una diferència significativa entre l'època d'August i la nostra, sobretot pel que fa a la reacció del públic i a l'accés a la informació. Avui, els individus tenen accés a una varietat de fonts d'informació independents i poden expressar les seves opinions i les seves crítiques més fàcilment gràcies als mitjans socials i a internet. Això pot limitar la propaganda, o almenys, ofereix una pluralitat de la informació i una diversitat de perspectives en la majoria dels casos.

És important notar que la propaganda d'August era estretament lligada a un règim polític autoritari, mentre que l'agenda mediàtic contemporani i occidental és generalment influenciat per una pluralitat de veus, una llibertat de la premsa i principis democràtics, encara que sempre s'hauria de tenir una visió crítica respecte als mitjans i reconèixer els esforços de manipulació de l'opinió pública que poden existir en la nostra societat actual.

En general, l'impacte d'August sobre la nostra manera de comunicar es manifesta a través de la gestió de la imatge pública, la construcció de narratives polítiques, la utilització dels mitjans de comunicació i l'enfocament de la governança. Els mètodes de comunicació d'August eren adaptats a la seva època. Algunes de les seves influències poden ser considerades com positives, mentre que d'altres aixequen qüestions sobre la manipulació de la informació i la consolidació del poder. Tot i així, és innegable que els seus mètodes i

estratègies de comunicació van deixar una empremta sobre la nostra manera de comunicar i percebre el lideri.

Per concloure aquest capítol m'agradaria citar a Dunlop que explica que August era un personatge astut, que va manipular Roma utilitzant de manera abusiva les seves febleses i que d'aquesta manera, va poder establir legalment la seva pròpia sobirania. Dunlop diu que la *Res Gestae* era la peça final de l'obra d'August, cridant l'atenció del poble magnificant la idea d'una república restaurada, a través de la justificació d'un poder elegit democràticament. Dunlop conclou dient que August hauria pogut ser un veritable mestre de la propaganda. (p.8).

Per mi, la millor manera de concloure aquest capítol sobre l'immensa obra política, artística i sobretot comunicacional de l'emperador August, és la locució llatina que s'utilitzava en el teatres de la Roma antiga per anunciar el final d'una representació. Es conta que August, sentint el moment de la seva mort apropar, va pronunciar aquestes paraules: *Nonne bene partes meas ago ? Plaudite, acta est fabula !* ("He jugat bé el meu rol? Aplaudiu, la peça és acabada!").

Discussions

Per parlar d'una època tan allunyada com ho és l'antiguitat vaig haver d'entendre com funcionava l'àmbit universitari dels historiadors, i elaborar les meves recerques de manera metodològica, seleccionant els treballs més propers al meu tema i descartant-ne una multitud d'altres que em semblaven interessants, però que no acabaven d'encaixar amb l'objecte del meu estudi. Hi ha hagut una segona selecció de les informacions més rellevants de cada treball, que vaig intentar lligar per crear un conjunt coherent i que respongui a les hipòtesis.

Tot i així, m'he adonat que les fonts bibliogràfiques que tracten sobre la comunicació a Roma són limitades per les fonts arqueològiques. He de destacar que parlem d'una època que remunta a més de dos mil anys enrere, i per tant els recursos són limitats. De fet, basant-nos en les fonts bibliogràfiques d'historiadors o d'universitaris, ens adonem que pel que fa a les obres d'art i els monuments (que ocupen una gran part d'aquesta memòria), els autors sempre són influenciats pel seu propi context i les seves pròpies interpretacions a l'hora de tractar dels diferents subjectes, i encara que estiguin d'acord sobre la tesi general, les seves opinions divergeixen en alguns aspectes. És el cas pel que fa a la interpretació dels gravats de l'Ara Pacis. Per realitzar el capítol sobre l'Ara Pacis, he contrastat diverses fonts, però la font principal utilitzada va ser l'article de Ionescu (2015), *The mythology of the Ara Pacis Augustae: Iconography and symbolism of the western side*,

en el qual l'autor descriu de manera clara els protagonistes, les funcions i els orígens de l'Ara Pacis Augustae, admetent que la divinitat representada en els frisos és Enees, heroi de Roma i de la guerra de Troia.

Tot i així, em vaig trobar davant d'interpretacions que diferien lleugerament de la idea global que el món modern té de les significacions de l'Ara Pacis. És el cas de Rehak (2011), que qüestiona "la identificació tradicional" de l'escena del panell sud de l'Ara Pacis, en la qual es pot veure el sacrifici d'un porc per Enees, l'avantpassat mitològic dels romans. En aquesta investigació, Rehak intenta demostrar que el personatge d'aquesta escena no és Enees sinó Numa, un dels reis fundadors de Roma. Aquesta interpretació no canvia el missatge global de l'Ara Pacis, que tots s'acorden a identificar com un intent de legitimació i d'homenatge a August, però s'ha de prendre en compte, ja que ens permet veure com la ciència i la història evolucionen al llarg dels anys, i fins a quin punt el nostre punt de vista pot diferir completament del punt de vista dels romans de l'edat antiga. Aquests estudis de cas ens fan relativitzar sobre les similituds que pensem tenir amb aquesta civilització, i ens permeten tenir una reflexió més profunda i matisada a l'hora d'interpretar obres que ens venen d'una època amb un context radicalment diferent del nostre.

Conclusions

Més avançava en les meves recerques i més s'aclarien les respostes a les meves hipòtesis. Al llarg d'aquesta memòria, hem vist fins a quin punt la comunicació i la difusió de la informació eren importants pel desenvolupament de les civilitzacions, i el rol primordial que tenien en la formació de la identitat, de la política i dels valors de Roma. La comunicació ha permès consolidar el solc de la civilització romana, i va resultar ser una eina eficient per a la unificació de tots els ciutadans de Roma i de l'Imperi. Els líders i les classes socials dirigents van entendre molt ràpidament que si volien continuar a governar, havien de dominar l'art de comunicar i de difondre la informació, no de qualsevol manera, sinó fent-la accessible per al màxim de persones, utilitzant eines com els diaris, les inscripcions o les obres d'art, i jugant amb aspectes de la història i de la religió que eren rellevants pels ciutadans, però també utilitzant les debilitats dels seus oponents o dels règims precedents. La comunicació romana durant l'antiguitat tenia una importància capital, exactament com és el cas per la comunicació contemporània. Els líders romans eren conscients que la manipulació hàbil de la informació podia influenciar les actituds i els comportaments dels ciutadans. És per això que van aconseguir desenvolupar mètodes sofisticats per poder transmetre els seus missatges i influenciar l'opinió pública. De la mateixa manera, la comunicació ocupa avui un espai central en la nostra societat, i com els romans, hem aconseguit desenvolupar eines, gràcies als avanços tecnològics, que ens permeten comunicar eficaçment amb el món sencer.

Per tant i per respondre a la primera hipòtesi, crec que és coherent dir que efectivament, la comunicació era tant, sinó més important durant l'antiguitat que avui dia, i que va permetre la construcció d'una civilització tant poderosa com ho era Roma, sent el solc que permetia lligar les relacions de poder. No només ho va ser per Roma, sinó que aquest model comunicatiu encara el percebem en el nostre dia a dia. Encara que els mètodes hagin evolucionat, els objectius fonamentals de la comunicació són els mateixos: transmetre informacions, influenciar les opinions i modelar la societat. Els líders polítics de la nostra era, com l'emperador August, utilitzen la comunicació com una eina clau per promoure les seves idees i construir la seva imatge pública.

Pel que fa a la segona hipòtesi, crec que la comunicació romana pot ser considerada, segons la meua opinió, com una de les premisses del periodisme modern, i encara que el concepte de periodisme tal com el coneixem avui no existia a la Roma antiga, hi ha una multitud d'elements que presenten similituds amb el nostre periodisme actual. Aquestes pràctiques, encara que diferents en la seva forma i el seu funcionament respecte al periodisme contemporani, poden ser considerades com les premisses del periodisme pel que fa a la transmissió d'informacions i a la formació de l'opinió pública. Per exemple, pel que feia a la informació factual, o més ben dita oficial, els romans utilitzaven les Acta Diurna, per difondre les notícies i els esdeveniments importants de la ciutat, i escriptors com Ciceró documentaven els afers polítics en les seves obres. Dirigents com l'emperador August havien entès la importància de ser un bon comunicant i utilitzaven mètodes de comunicació i de propaganda per formar l'opinió pública, consolidar el seu poder i guanyar la simpatia del poble. Tot i així, és important recordar que el periodisme modern ha evolucionat amb el temps i es basa en principis com l'objectivitat, la verificació dels fets o la neutralitat, que no eren principis fonamentals durant l'època romana. Per aquesta raó és incorrecte dir que hi havia periodistes durant l'antiguitat romana, però sí que la comunicació a Roma ha jugat un rol important en l'establiment d'un solc comú pel que fa a l'intercanvi d'informacions i idees, els debats i la planificació mediàtica.

Decididament, som hereus del llegat romà no solament de la llengua llatina, sinó també dels llibres, de les biblioteques, de l'arquitectura, i de les múltiples formes de comunicació social encara vigents avui dia, inventades en bona mesura per la civilització clàssica de Roma.

Bibliografía

- Achard, G. (1991). *La communication à Rome* (3e ed.). Realia / Les belles lettres.
- Bleicken, J. (1998). *Augustus: The Biography* (1st ed.). Penguin Books.
- Briquel, D. (2018). *Romulus, jumeau et roi: Réalités d'une légende*. Realia / Les belles lettres.
- Crogiez-Pétrequin, S., i Nelis-Clément, J. (2009) La circulation des hommes et de l'information. Dans F.Hurlet. (éd.), *Rome et l'Occident : Gouverner l'Empire (IIe siècle av. J.-C. - IIe siècle ap. J.-C.)*. (pp. 107-139). Presses universitaires de Rennes.
- Vallejo, I. (2019) *L'infini dans d'un jonc: La invenció dels llibres al món antic* (6a ed.). Columna.
- Vázquez Montalbán, M. (2000). *Historia y comunicación Social: Ensayo*. Mondadori: Barcelona.

Webgrafia

- Adamidis, D. (2016). *The Romulus and Remus Myth as a Source of Insight into Greek and Roman Values*. (Tesi doctoral, Trinity College, Hartford).
<http://digitalrepository.trincoll.edu/theses/538>
- ARTE (2023, abril 30). *21 avril -753, la fondation de Rome. Quand l'histoire fait dates*. [Védeo]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=ro_vgBAK-O0&t=1022s
- Baldwin, B. (1970). *The acta diurna*. Chiron, 9, 189-204. Chiron.
<https://publications.dainst.org/journals/chiron/1369/5718>
- Ballaci, G. (2011). La concepción político-retórica de Isócrates, Cicerón y Quintiliano. Cuadernos Sobre Vico, 25, 129-144. Academia.
https://www.academia.edu/23048936/La_concepci%C3%B3n_pol%C3%ADtico_ret%C3%B3rica_de_Is%C3%B3crates_Cicer%C3%B3n_y_Quintiliano
- Bevens, Edwin M. (2010). *A Sacred People: Roman Identity in the Age of Augustus* (Tesi doctoral). Georgia State University.
https://scholarworks.gsu.edu/history_theses/40

-Dardenay, A. (2010). *Les mythes fondateurs de Rome: Images et politique dans l'Occident romain*. Picard. <https://shs.hal.science/halshs-00719569/document>

-Dunlop, A. (2018). *Augustus – Master of propaganda: Why did Augustus write the Res Gestae? What sort of image of his life and reign does it project?* Academia. Recuperat 21 març 2023, de https://www.academia.edu/43341321/AUGUSTUS_MASTER_OF_PROPAGANDA_WHY_DID_AUGUSTUS_WRITE_THE_RES_GESTAE_WHAT_SORT_OF_IMAGE_OF_HIS_LIFE_AND_REIGN_DOES_IT_PROJECT

-Ibsen, J., i Miller, M. (2013). *The Use of Propaganda on an Augustan Denarius*. (Treball de Fi de Grau, Pepperdine University). <https://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1078&context=sturesearch>

-Ionescu, D. (2015). *The mythology of the Ara Pacis Augustae: Iconography and Symbolism*. Acta Ant. Hung, 55, 17-43. Core. <https://core.ac.uk/reader/78475924>

-Mansker, R. (2009). *Augustan Propaganda: And Examination of the Ara Pacis Augustae*. (Tesi doctoral, Western Oregon University) <https://core.ac.uk/reader/228822847>

-Moatti, C. (2007). *La communication publique écrite à Rome sous la République et le Haut-Empire*. Dins J.Ph. Genet (éd.), *Rome et l'Etat moderne européen*, (pp. 217-250). École française de Rome.

-Notre Histoire (2022, abril 10). *Corée du Nord: La dictature de la bombe. Kim Jong Un*. [Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=5l2TgSIob2s&t=1869s>

-Pollok, A. (2017). *Roman propaganda in the Age of Augustus* (Tesi doctoral, Dominican University of California). <https://scholar.dominican.edu/senior-theses/76>

-Rehak, P. (2001). Aeneas or Numa? Rethinking the Meaning of the Ara Pacis Augustae. The Art Bulletin, 83(2), 190-208. Core. <https://core.ac.uk/reader/213392616>

-Stern, G. (2015). *The new cult of Pax Augusta 13 BC – AD 14*. Acta Ant. Hung, 55, 1-16. Core. <https://core.ac.uk/reader/78475913>

-Vaiopoulos, V. (2011). History and Religion at the Service of Politics in Augustan Rome: A General Approach. Humanities, 42, 141-163. Academia.

https://www.academia.edu/695750/History_and_Religion_at_the_Service_of_Politics_in_Augustan_Rome

-Verdier, R. (1975). *Le mythe de genès du droit dans la Rome légendaire*. Revue de l'histoire des religions, 187(1), 3-25. Persée. https://www.persee.fr/doc/rhr_0035-1423_1975_num_187_1_6176

-Vidal Pérez, J. (2016). *Lo Augusteo en la elegía romana de la época de Augusto: Tibulo y Propertio*. Ponencia presentada a Estudios Clásicos, Universitat de Barcelona. Dins *Augusto en la literatura, la historia y el arte*. 3, 81-98.
<https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/111928/1/670960.pdf>

-Wimberly, C. (2020). *How Propaganda Became Public Relations: Foucault and the Corporate Government of the Public*. Academia. Recuperat 10 maig 2023, de https://www.academia.edu/42096881/How_Propaganda_Became_Public_Relations_Foucault_and_the_Corporate_Government_of_the_Public

Museus

-Foro Romano, Via della Salara Vecchia, 5/6, 00186 Roma RM, Itàlia.

-Museo dell'Ara Pacis, Lungotevere in Augusta, 00186 Roma RM, Itàlia.